

HUCURAT

﴿ ٤٩ ﴾ سُورَةُ الْحُجُرَاتِ

Hucûrat Sûresi medenîdir. Yalnız «

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى» âyetinin Mekki olması

hakkında İbnî Abbastan bir rivayet de vardır.

Âyetleri - On sekizdir.

Kelimeleri - Üç yüz kırk üçtür.

Harfleri - Bin dört yüz yetmiş altıdır.

Fasılası - م ن harfleridir.

Sûrei «Feth» in âhiri Peygamberin mâiyetindeki Eshabın ahlâk ve terbiyesiyle yetişecek Mü'minlerin istikballerine müntehî olmuştu. Bu Sûre de Mü'minlerin salâhını artıracak olan tehziblerine teallûk etmekte ve Allah ve Resulüne karşı teşrifat ta'lîmiyle başlamaktadır. Evvelki Sûre mü'minlerle kâfirler arasında haricî işlere teallûk eden irşadâtı da ihtiva ettiği halde bu Sûre yalnız Mü'minler arasında dahilî noktâi nazardan ta'lîmat ve tanzîmatı nâttır. Onun için evvelkilerde küffar ile kîâl mevzûi bahsöldüğü halde bunda büğat ile kîâl zikredilmiştir. Hasılı bu Sûre bize sevkıyla bilhassa şunu gösteriyor ki her hangi bir fetihten sonra en evvel dikkat edilmesi lâzım gelen cihet dahilî islahata dikkat etmek ve fetholunan yeni kavmlerin feyzî islâmdan müstefid olmaları için itaat ve terbiyelerine i'tina eylemek kazıyyeleridir. Onun için buyuruluyor ki:

Sh:»4445

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
﴿١﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْدَمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللّٰهِ وَرَسُولِهِ
وَاتَّقُوا اللّٰهَ إِنَّ اللّٰهَ سَمِیْعٌ عَلِیْمٌ ﴿٢﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا

لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ
كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَنْ تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ
﴿٣﴾ إِنَّ الَّذِينَ يَعْزُبُونَ أَصْوَاتَهُمْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ أُولَئِكَ
الَّذِينَ امْتَحَنَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوَى لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ
﴿٤﴾ إِنَّ الَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِنْ وَرَاءِ الْحُجُرَاتِ أَكْثَرُهُمْ
لَا يَعْقِلُونَ ﴿٥﴾ وَلَوْ أَنَّهُمْ صَبَرُوا حَتَّى تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ لَكَانَ
خَيْرًا لَهُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٦﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ
جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا أَنْ تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهَالَةٍ فَتُصْبِحُوا
عَلَى مَا فَعَلْتُمْ نَادِمِينَ ﴿٧﴾ وَاعْلَمُوا أَنَّ فِيكُمْ رَسُولَ اللَّهِ لَوْ
يُطِيعُكُمْ فِي كَثِيرٍ مِنَ الْأَمْرِ لَعَنِتُّمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ حَبِيبٌ إِلَيْكُمْ
الْإِيمَانَ وَزَيْنَهُ فِي قُلُوبِكُمْ وَكَرَّهَ إِلَيْكُمْ الْكُفْرَ وَالْفُسُوقَ
وَالْعِصْيَانَ أُولَئِكَ هُمُ الرَّاشِدُونَ ﴿٨﴾

﴿٨﴾ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَنِعْمَةً وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٩﴾ وَإِنْ

طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فَاصْلِحُوا بَيْنَهُمَا فَإِنِ بَغَتْ
أَحَدُهُمَا عَلَى الْآخَرَى فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّى تَفِيءَ إِلَى أَمْرِ
اللَّهِ فَإِنِ فَاءَتْ فَاصْلِحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ
يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ﴿١٠﴾ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَاصْلِحُوا بَيْنَ
أَخْوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿١١﴾

Meali Şerifi

Ey o bütün iman edenler! Allahın ve Resulünün önüne geçmeyin ve Allahdan korkun, çünkü Allah işitir
bilir 1 Ey o bütün iman edenler! Seslerinizi Peygamberin sesinden üstün kaldırmayın ve ona birbirinize
bağırır gibi iri söylemeyin! Haberiniz olmadan amelleriniz hiçe iniverir 2 Her halde Resulullahın yanında
seslerini kısınlara, onlar, o kimselerdir ki Allah kalblerini takvâ için imtihan etmiştir, onlara hem bir mağfiret
hem de büyük bir ecir vardır 3 Hucrelerin arkasından sana önleyenler, her halde ekserisi akli irmiyenlerdir
4 Eğer onlar sen kendilerine çıkıncıya kadar sabretselerdi elbette haklarında hayırlı olurdu, bununla
beraber Allah gafurdur rahîmdir 5 Ey o bütün iman edenler! eğer size bir fâsık bir haberle gelirse onu
tahkık edin ki cehaletle bir kavme sataşırınsınız

Sh:»4447

da yaptığınız peşiman olursunuz 6 Hem biliniz ki içinizde Allahın Resulü var, eğer o bir çok işlerde size itâat eder olsa haliniz yaman olurdu ve lâkin Allah size iymanı sevdirdi, ve küfrü, füsuku, isyanı nazarınızda kerîh kıldı 7 İşte onlardır ki Allahın fadl-u ni'metiyle rüşde irmişlerdir ve Allah alîmdir, hakîmdir 8 Ve eğer Mü'minlerden iki taife çarpışarlarsa hemen aralarını bulun barıştırın, şayed biri diğerine karşı bagyediyorsa o vakit bagî olana Allahın emrine rücu' edinciye kadar kıtâl edin, eğer rücu' ederse yine adaletle beyinlerini sulh edin ve hep insafî olun, çünkü Allah adâlet yapanları sever 9 Mü'minler ancak kardeşirler: onun için iki kardeşinizin aralarını düzeltin ve Allahdan korkun ki rahmete şayan olasınız 10

1. ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا﴾ Ey o bütün iman edenler! - Hitabın böyle nidâ ile

başlaması muhatablara gelecek sözün ehemmiyyetini ve dikkat-ü l'tina ile dinlenmesi lüzumunu ihtardır.

İyman vasfiyle tavsif de neşat vermek ve imanın o söylenecek sözü muhafazaya sâik ve ihtilâle mâni'

olduğunu bütün o vasfı hâiz olanlara ı'lân eylemektir. Ya'ni ey iman şerefiyle bahtiyar olan kimseler,

haberiniz olsun bütün sizlere o imanın dikkat ve ı'tina ile dinleyip tutmayı iktiza ettiği ehemmiyetli bir

tebliğ yapıyor şöyle ki: ﴿لَا تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ﴾ Allah ve

Resulünün önüne geçmeyin, geirtmeyin - « لَا تُقَدِّمُوا » takdimden nehyi hâzırdır.

TAKDİM, esas ı'tibariyle mteaddidir. Bir şey'i diğerinin üzerine geçirmek demektir ki ekseriya ikinci

mefulne « على » ile teaddi eder. Burada ise hiç mefuli bih yok. Onun için bunda iki vecih vardır: birisi;

her hangi bir mefule teallkundan kat'ı nazarla lâzım menzilesinde nefsi fi'li kasdetmektir ki Allahın ve

Resulünün önünde takdım denilen fi'li aslâ yapmayın, şunu veya bunu

Sh:»4448

takdim diye düşünmek şöyle dursun takdım namı verilebilecek hiç bir fi'li yapmayın demektir. İkincisi de

mefuln ta'mim için hazfedilmiş olmasıdır ki hangi meful takdİR edilse tercih bilâ müreccih olmak lâzım

geleceğinden hazfolunur. Hiç bir şey'i, hiç bir emri, ne kendinizi, ne başkasını asla takdım etmeyiniz demek

olur. Evvelkisi nefsi fi'li nahyetmek ı'tibariyle makamın hakkına daha muvafık, ikincisi ise isti'mali daha çok

ve umumda daha sarîh olmak it'bariyle daha zâhir görülmüştür. Bu kelâmda iki mecaz olduğu ihtar olunur:

birisi « **بَيْنَ يَدَيْ** » ta'birinde mecazı mürseldir. Zira bunun hakikatî iki el arası demektir. Fakat orfte

bundan mücâveret alâkasiyle sağ ve sol semtten iki cihetin müvazati dolayısıyla mülâhaza olunan ön

ma'nasına kullanıldığı gibi burada Allah ve Resulünün önüne takdîm veya tekaddüm de istiarei

temsîliyyedir. Ki Allah ve Resulünün emr-ü hukmünü gözetmeden hiç bir emri kestirip atmayın demek olup

Kitab ve Sünnetin ahkâmını nazarı it'bara almaksızın acele veya istibdad ile bir işe ikdam etmekten

nehiydir. Bir de « **تَقَدَّمَ** » fi'li « **قَدَّمَ** » ma'nasına lâzım olur. Netekim askerî pişdarına mukaddime

denilir ki mütekaddime, öne geçen demektir. Burada bu ma'nadan olarak Allahın ve Resulünün önüne

geçmeyin diye de tefsir edilmiştir. Bunda mefuli fih olan « **بَيْنَ** » mefuli bih çeşnisini almak it'bariyle de

müteaddi neş'esi verebiliyor. Ancak bunda yalnız kendiniz geçmeyin demek olur. Diğerini geçirmemek için

de bir emir bilma'ruf ve nehiy anil'münker vazifesi teveccüh edebileceğini ifâde etmez. Meğer ki işaret

ettiğimiz vechile geçmeyin ve geçirmeyin diye tasrih edilsin. Fakat bu da evvelki ta'diye ma'nâsından

çıkabilecektir. Ba'zı müfessirîn de demişlerdir ki burada aslı ma'nâ Resulullahın önüne geçmeyin demektir.

İsmullahın zikri mücerred ta'zîm ve Resulünün nezdi ilâhîde celâleti kadrini ve ziyade ihtisasını bildirmek

içindir. Netekim bundan sonraki âyetler yalnız Peygamber hakkındadır.

Sh:»4449

Buna göre ma'nâ şu olur: Allahın Resulünün önüne geçmeyin, çünkü onun Allaha ziyade ihtisası vardır. O

hep Allahın huzurundadır, onun önüne geçmek Allahın huzurunda cür'etkârlıkta bulunmaktır.

Bu âyetin sebebi nüzulünde bir kaç rivâyet vardır:

1- Buharînin Abdullah ibni Zübeyrden bir rivâyetine göre Benî temîmden Resulullah'a bir hey'et gelmişti.

Hazreti Ebî bekir radiyallahü anh Ka'ka' ibni ma'bedi onlara emîr yap dedi, Hazreti Ömer radiyallahü anh

de akra' ibni hâbisi emîr yap dedi. Ebû bekir: sırf bana muhalefet etmek istedin dedi, Ömer de: hayır sana

muhalefet etmek istemedim dedi, münakaşa ettiler, sesleri yükseldi, bundan dolayı «

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْدِمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ

اهـ . Fakat yine buharînin ve sâirlerinin rivâyetlerine göre bu münakaşa bundan sonraki âyetin nüzulüne

sebeb olmuştur.

2- Abd ibni Humejdin ve ibni Cerîrin ve ibni münzirin Hasenden rivâyetlerine göre ba'zı kimseler kurban

Bayramı günü Resulullahdan evvel kurban kesmişlerdi, aleyhissalatü vesselam onlara iâdesini emir buyurdu, bu âyet nâzil oldu. Keşşafın nakline göre Bayram namazından evvel kesmişlerdi bu âyet nâzil oldu, Resulullah da onlara diğere bir kurban keserek iâde etmelerini emir buyurdu.

3- İbni Cerîrin Katâdeden rivâyetine göre bir takım kimseler, şunun hakkında şöyle nâzil olsa idi şöyle şöyle olurdu diye söyleniyorlardı bu, nâzil oldu.

4- Âlusînin kaydettiğine göre Hasenden şu da merviydir ki Resulullah sallâllahü aleyhi vesellem Medînede istikrar edince kendisine âfaktan vüfud (sifâret hey'etleri) geliyor, pek çok mes'eleler soruyorlar, çok söylüyorlardı, Resulullah başlamadan mes'eleye başlamaktan nehyolundular **اه**. Ebû Hayyan Bahirde derki: Resulullaha bir kavm

Sh:»4450

geldiği vakit nasıl selâm vereceklerini öğretmek üzere Ebûbekir onlara bir adam gönderir, ve Resulullahın huzurunda sekînet ve vekar üzere bulunmalarını emrederdi. **اه**. Ba'zıları tekaddümü hususî misallerle

tefsir etmişlerse de âyetten zâhir olan gerek kavil ve gerek fiil hepsine umumî olmasıdır. Resulullahın meclisinde bir mes'ele cereyan ettiği vakit ondan evvel cevaba kalkışmaları dâhil olduğu gibi yolda giderken bir izin ve işâret veya hacet olmaksızın önünde yürümeleri ve sofrada ondan evvel yemeğe başlamaları dahi dâhil olur ki buna Usulde umumî mecaz, yâhud beyanda kinâye ta'bir olunur. Hakikatî irâdeye mâni' olmaz. Namazda hiç bir vechile İmamın önüne geçmenin câiz olmamasındaki ma'nâ da budur. Resulullahın huzurunda birisi İmam edilip namaz kılınacak olsa onun izni olmaksızın sahih olmaz. Bu suretle bu âyetten her şeyde şer'a ittiba' lüzumuna ihticac olunur. İşte bu âyet Resulullahın teşrifatına teallûk eden böyle bir aslı küllîdir ki bundan sonraki âyetin mantûku dahi bunun mazmununda dâhildir.

Bazıları bununla kıyasın aleyhine de istidlâl etmek istemişlerse de kıyas, Allah ve Resulünün hükmüne tekaddüm değil, ittiba' için ma'nâ teharrîsidir. Evet hiç bir vechile Allah ve Resulünün önüne geçmek

ma'nası bulunan hiç bir saygısızlık yapmayın ﴿وَاتَّقُوا اللَّهَ﴾ ve Allahdan korkun - gerek

yapacağınız ve gerek çekineceğiniz her hususta, her kavil-ü fiilde ve binâenaleyh bil'hassa bu babda ileri

gitmekte Allahın gadabından korkup emrine korunun ﴿إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾ çünkü

Allah semîdir, alîmdir. - Binâenaleyh bütün söylediklerinizi işitir, yaptıklarınızı bilir, ona göre ceza verir.

2. ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا﴾ - Nida yeni geçmişken iâdesi bunun da aynî itina ile

dinlenmesi lüzumuna tenbihtir. Evvelkindes

Sh:»4451

nefsi kavil ve fiilde ileri gitmek nehyolunduğu gibi bunda da kavlin keyfiyyetinde, ya'ni söyleyişte aşırı

gitmek nehyolunuyor şöyle ki: ﴿لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ﴾

seslerinizi Peygamberin sesi fevkında kaldırmayın - ya'ni seslerinizi Peygamberin sesinin vardığı hadden

ileri geçirmeyin ﴿وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ﴾ ve

ona söz söylerken birbirinize bağırdığınız gibi iri sesle söylemeyin - akran gibi de konuşmayın. Ya'ni

evvelkisi ileri gitmeyi nehyediyor, bu cümle de müsavata nehyediyor. Rivâyet olunur ki bu âyet nâzil olunca

Hazreti Ebi Bekir radiyallahü anh: ya Resulallah vallahî ben bundan sonra Allaha kavuşuncıya kadar sana

gizli veya gizli gibi konuşurum. Hazreti Ömer radiyallahü anh de Peygambere öyle yavaş konuşur olmuştu

ki istifham buyurmayınca işittirmezdi.

﴿أَنْ تَحْبَطَ أَعْمَالِكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ﴾ zira amelleriniz habtolur, hiç

gider de haberiniz olmaz. - Çünkü Peygambere hurmetsizliğe ve ezaya bâis olabilen şeyler küfre varabilir

küfr ise a'mali habteder. « وَمَنْ يَكْفُرْ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ » burada «

﴿وَأَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ﴾ kaydiyle şuurun nefyinden şu anlaşılır ki bu nehyolunan refi' ve cehirden

murad yalnız istihfaf ve saygısızlık kasdiyle olanlar değildir. Çünkü o mü'minlerden suduru melhuz olmıyan sarıh küfürdür. Fakat sarıh küfr olmamakla beraber dolayısile ona varan küfür mazınnesi olan haller de vardır. Ba'zı filler vardır ki küfür kasdiyle yapılmasalar bile küfür tehlikesini hâiz olurlar. Peygambere eza bu kabıldendir. Buharî ve Müslim Enes radiyallahü anhten rivâyet etmişlerdir ki bu âyet nâzil olunca Sâbit ibni Kays radiyallahü anh evinde oturmuş «ben ehli nardenim» diyerek kendini habseylemişti, Hazreti Peygamber sallâllahü aleyhi vesellem Sa'd ibni Muaza: ya âba Amir Sâbit ne halde rahatsız mı?

Sh:»4452

diye suâl buyurdu, Sa'd o benim komşumdur, rahatsızlığını bilmiyorum dedi ve gitti sordu. Sâbit dedi ki: «bu âyet indirildi, halbuki bilirsiniz ben sizin en yüksek seslinizim, demek ki ben Ehli nardenim» dedi, Sa'd bunu Peygambere söyledi, Resulullah hayır o Ehli Cennettendir buyurdu. Diğer bir rivâyette de Resulullah haber gönderip getirtti, suâl buyurdu, ya Resulallah dedi; Allah tealâ sana bu âyeti indirdi, benim ise sesim kuvvetli korkarım ki amelim habt ola. Aleyhissalâtü vesselâm buyurdu ki: hayır sen hayr ile yaşıyacak ve hayr ile öleceksin. Taberânî ve Hâkimin rivâyetlerine göre Resulullah ona: razı olmazmısın hamîden

yaşıyasın, şehîden katlolunasın ve Cennete giresin? buyurdu, o da: razıyım ve artık sesimi Peygamberin

sesinden üstün kaldırmam dedi.

Terhîbden sonra imtisale tergîb için buyuruluyor ki: 3.

﴿إِنَّ الَّذِينَ يَغُضُّونَ أَصْوَاتَهُمْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ﴾ o kimseler ki

Resulullahın yanında seslerini kısarlar - nehye muhalefetten sakınarak ve edebe riâyet ederek seslerini

indirir, pesten alırlar ﴿أُولَئِكَ الَّذِينَ أَمْتَحَنَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوَى﴾

şübhesiz onlar o kimselerdir ki Allah tealâ onların kalblerini takvâ için imtihan etmiştir. - Sûrei «Fetih» de

geçtiği üzere onlara kelimeyi takvayı iltizam buyurup türlü mihnetlerle tecrîbe sahasında tekvaya alıştırmış,

takvalarını bittecrîbe meydana çıkarmıştır. ﴿لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ﴾ 4.

﴿إِنَّ الَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِنْ وَرَاءِ الْحُجُرَاتِ﴾ Şübhesiz ki sana hucrelerin

girisinden bağırırlar - arkasından veya önünden çağırırlar.

HUCRE, etrafı çevirilerek içine girilmekten men'olunan Arz kıt'asıdır. Hucürattan murad Resulullahın

hanei saadetinin odalarıdır ki her biri zevcelerinden birine âid olmak üzere dokuz oda idi. Alûsî şöyle kayd

eder: «İbni

Sh:»4453

Sa'dın atai hurasânîden tahrıcine göre hurma dallarından ahşab idi ve kapılarının üzerinde siyah kıldan çullar vardı». Buharî edebde ve İbni ebiddünya ve Beyhekî Davud ibni Kayisten şöyle tahrıc etmişlerdir ki: hucüratı gördüm «cerfîdi nahıl» den olup harıcinden kıl çullarla örtülmüş idi, hucrenin kapısından Beytin kapısına kadar Beytin arzını altı yâhud yedi zira' zannederim ve iç beyti on zira' tahmin ediyorum, irtıfâ da yedi ile sekiz arası sanırım demiştir. Haseni Basrîden de tahrıc etmişlerdir ki Hazreti Osmanın hilâfetinde ezvacı Peygamberînin evlerine girerdim, tavanlarına elimle yetiştirdim, Abdülmelikin oğlu Velîd zamanında onun emriyle Resulullahın mescidine ilhak edildi ve bundan dolayı nâs ağladı ve o gün Said İbnilmuseyyeb şöyle dedi: vallahi arzu ederdim ki alâ haliha bıraksalar da Medîne ahalisinden bir takım kimseler neşveyab olsalar ve ehli âfak da gelip Resulullahın hayatında ne ile iktifa buyurduğunu görseler de zühd dersi alsalardı **اه**.

Ehli siyerin çoğu bu bağıranları Benî temîmden olmak üzere zikretmişlerdir: şöyle ki: Beni temimden yetmiş veya seksen kişi kadar bir vefd, bir hey'et gelmişti, içlerinde Zibrikan ibni bedr, Utarîd ibni Hacib ibni

Zurare ve Kays ibni Asım ve Kays ibni Haris ve Amr ibni Ehtem ve Akra' ibni Habis vardı. Ebû hayyanın

Bahirde zikrine göre bunlar gelmişler, öğle sıcağında mescide girmişlerdi, Resulullah henüz uyuyordu, ya

Muhammed bize çık diye bağırdılar, bunun üzerine uyandı ve çıktı, Akra' ibni Habis, ya Muhammed benim

medhim zeyn, zemmin şeyindir dedi, Resulullah: veyl sana, öyle olan Allah tealâdır buyurdu, derken nâs

mescide toplandı. Bunlar benî temîm hatbimizle şâirimizle sana müşâare ve mufâhare edeceğiz dediler.

Peygamber sallallahü aleyhi vesellem: «ben şiir ile ba'solunmadım, mufâhare ile de emrolunmadım

velâkin haydın bakalım» buyurdu. Zibrikan

Sh:»4454

içlerinden bir gence haydi kavminin fezailinden intihab et söyle dedi, bir genç kalktı «

«الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي جَعَلَنَا خَيْرَ خَلْقِهِ وَآتَانَا أَمْوَالًا الْخ

hutbe iyrad etti. Resulullah sallallahü aleyhi vesellem Sâbit ibni Kays ibni Şemmase - ki hatibi idi - kalk

cevab ver buyurdu. Sâbit de «

«الْحَمْدُ لِلَّهِ أَحْمَدُهُ وَأَسْتَعِينُهُ وَأُؤْمِنُ بِهِ الْخ

Zibrikan diğer bir gence kalk kavminin fadlını anlatacak bir kaç beyt söyle dedi:

نحن الكرام فلاحى يعادلنا
فينا الرؤس و قينا
يقسم الربع
من السديف اذا لم
يونس الفرع
انا كذلك عند الفخر
نرتفع
اذا ابينا فلا يابى لنا احد

dedi. Hazreti Peygamber sallallahü aleyhi vesellem Hassan ibni Sâbiti çağırđı, Hassan: söylediğini bana

tekrar et dedi. Dinledi şöyle cevap verdi:

ان الذوائب من فھر و اخوتهم
قد شرعوا سنة
لنناس تتبع
يوصى بها كل من كانت سريرته
تقوى الاله فكل
الخير يطلع

Daha ba'zı beyitlerden sonra Hassan şunları da söyledi:

نصرنا رسول الله والدين عنوة
على رغم غاب
من معد و حاضر
بضرب كانوا المحاض مشاشه
و طعن كافواه
اللقاح المصادر
وسل احدا يوم استقلت جموعهم
بصرب لنا مثل
الليوث الخوادر
السنا نخوض الموت فى حومة الوغا
اذا طاب ورد
الموت بين العساكر
فنضرب هاما بالذرا عين ننتمى
الى حسب من
جذع غسان زاهر
فلولا حياء الله قلنا تكرما
على الناس
بالحقين هل من منافر
و امواتنا من
فاحياؤنا من خير من وطى الحصا
خير اهل المقابر

Bunun üzerine Akra' ibni Hâbis kalkmış, vallahi ben bir iş için geldim ve bir şiir söyledim onu dinleteceğim

demiş ve şunu söylemiş:

اتيناك كيما يعرف الناس فضلنا اذا خالفونا عند ذكر
المكارم
و انا رؤس الناس فى كل غارة تكون بنجد او بارض
التهائم
و ان لنا المرباع فى كل معشر و ان ليس فى ارض
الحجاز كدارم

Hazreti Peygamber sallallahü aleyhi vesellem Hassana: kalk cevab ver buyurdu. Hassan radiyallahü anh

da dedi ki:

Sh:»4455

بنى دارم لاتفخروا ان فخرکم يصير وبالا عند ذکر
المكارم
هبلتم علينا تفخرون وانتم لنا خول من بين ظئر
وخادم

Bu noktada aleyhissalâtü vesselâm: «

لَقَدْ كُنْتَ يَا أَحَادِرِمٍ غَنِيًّا أَنْ يُذْكَرَ مِنْكَ مَا ظَنَنْتَ أَنَّ
النَّاسَ قَدْ لَتَّوهُ» buyurdu ve Peygamberin bu kelâmı onlara Hassanın söylediklerinin

hepsinden daha ziyade müessir geldi. Hassan şi'rini şöyle bitirdi:

فان كنتم جعتم لحقن دماءكم واماوالم ان تقسموا
فى المقاسم
فلا تجعلوا لله ندا واسلموا ولا تفخروا عند النبى
بدارم
و الا ورب البيت قدمالت القنا على هامكم بالمرهفات
الصوارم

Bunun üzerine Akra' ibni Hâbis «vallahi bilmem bu ne iştir? Hatîbimiz söyledi, onların hatîbi daha güzel

söyledi, şâirimiz söyledi, onların şâiri daha şâir, daha güzel söylüyor» dedi, sonra Resulüllahın huzuruna

daha yakın vardı: « أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّكَ رَسُولُ اللَّهِ » dedi,

Hazreti Peygamber sallallahü aleyhi vesellem de «o halde bundan evvel olan sana zarar vermez»

buyurdu, sonra onlara atâ ve kisâ ile iltifat buyurdu **اه**. İbni hişâm Siyerinde kıssayı daha biraz farklı nakl

etmiş olduğunu da Alûsî kayd eder. Bu âyetin Beni Anber hakkında nâzil olduğunu da söylemişlerdir. Lâkin

Beni Anber hakkında nâzil olduğunu da söylemişlerdir. Lâkin Beni Anber Beni temîmden bir batn olmak

hasebile evvelkine muhalif düşmez. Netekim Kamusta anber, temîmden bir hayyin babasıdır der.

﴿ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴾ Onların ekserisi akılları irmezlerdir -henüz dîni öğrenmemiş, edeb-ü

erkân bilmez kaba a'rabî guruhudur. 5.

﴿ وَلَوْ أَنَّهُمْ صَبَرُوا حَتَّى تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ ﴾ ve eğer

sen onlara çıkıncıya kadar sabretseleirdi kendileri için daha hayırlı olurdu - çünkü

husni edeb ile Peyğambere ta'zîm etmiş olurlardı o da senâ ve sevâba ve mes'ullerinin is'afına elverişi

olurdu. Zira denildiğine göre Benî anber esîrlere şefâat etmek üzere gelmişlerdi, yarısı ıtlak edildi,

yarısına da fıdye kabul olundu ﴿وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ maamafih Allah gafur rahîmdir - tevbe

ve salâh ile akıllanmağa yüz tuttıkları takdirde afveder, tazyık buyurmaz.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا﴾ 6. Ey

o bütün iman edenler! bir fâsık size bir haber getirirse onu tebeyün ettirin - birdenbire kapılmayın da

beyan isteyin, tahkik edip anlayın dinleyin, fisktan kaçınmayın yalandanda kaçınmaz. Fâsıkın mukabili

adildir.

Fahruddini Razî der ki: bu sûrede mü'minleri mekârimi ahlâka bir irşad vardır. O ise ya Allah ile veya

Peygamber ile veya ebnaî cinsi ile olur. Bunlar da iki sınıftır, çünkü ya mü'minler yolunda gider, tâat

rütbesinde dâhil veya hâric olurlar. Haric olan fâsıktır. Mü'minler gidişinde dahil olanlar da ya yanlarında

hâzır veya gaib bulunurlar. Bu suretle ahlak beş kısım olur: 1-) Allah cânibine teallûk eder. 2-) Peygamber

cânibine teallûk eder. 3-) Fâsıklar cânibine teallûk eder. 4-) Mü'mini hâzıra, 5-) Mü'mini gaibe teallûk

eder. İşte bunlardan her birine âid olmak üzere Allah tealâ bu Sûrede beş kerre «

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا﴾ buyurmuştur. Allah ve Resulüne âid olanı beyandan sonra üçüncü

olarak burada da fâsıkların sözlerine itimad edilmemesi lüzumunu beyan buyuruyor. Çünkü onlar araya

«وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا خ» fitne ilka etmek isterler ki o fitne

beyan buyurulacaktır. اهـ . Bununla beraber fâsıkın kavlini de büsbütün hiçe saymayı tahkik ve

tebeyyünü emrolunmuştur. Demek ki fâsık olmayıp da adl olacak olsa yerine göre haberi vahid mesmu'

olabilecektir. Bu âyetin nüzulüne sebep olmak üzere şöyle

Sh:»4457

rivâyet ediyorlar; Resulullah Velîd ibni ukbeyi Benî mustalika vâlî ve zekât me'muru olarak göndermişti,

onunla onlar arasında bir kin varmış, yaklaştığı zaman karşısına gelen suvarileri kendisine kitâl yapacaklar

zannetmiş, korkmuş dönmüş, Resulullah'a varıp onlar irtidat ettiler, zekâtı men'eylediler demişti. Resulullah

da gadaba gelmiş ve onlara gazâ etmeyi kurmuştu, bu âyet bunun üzerine nâzil oldu. Bir rivâyette de Hâlid

ibni Velîdi göndermiş, o terassud etmiş, Ezan okuduklarını ve tebeccüd dahi kıldıklarını görmüş ve

zekâtlarını da ona teslim etmişler o suretle avdet eylemişler. «Fâsık» ile «nebe'» in tenkiri şüyu' içindir. Her

hangi bir fâsık, her hangi bir nebe' demektir. Zira Razînin ihtarı vechile ma'rızı şartta cânibi sübutta âmm,

cânibi nefide hass olur. Netekim haberlerde cânibi nefide âmm, cânibi subutte hastır اهـ . «

« اذِ جَاءَكُمْ » denilmeyip de harfî şekkolan « ان » ile ifâde edilmesi mü'minlerin fâsıklara

aldanmıyacak vechile müteyakkız olmaları lüzumunu ihtar ve öyle uyanık olan mü'minlere her hangi bir

﴿أَنْ تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهَالَةٍ﴾ fâsıkın cür'eti nâdir olacağını iş'ar nüktesini hâizdir.

çünkü bir cehalet ile hallerini bilmiyerek - bir kavmi musab kılarırsınız, vurursunuz, bir musıybet, bir zarara

giriştâr edersiniz ﴿فَتُصْبِحُوا عَلَىٰ مَا فَعَلْتُمْ نَادِمِينَ﴾ de sonra yaptığınıza nâdim

olursunuz - çünkü haber yanlış olunca sonra berâetleri tehakkuk eder de telâfisi kabil olıyan bir gam

çekilir. İyman vicdanı öyle bir haksızlığa karşı mütemadiyen sızlar. Zemahşerî der ki nedem, ya'ni

peşimanlık bir nevi' gamdır ki vakı' olan şey'in olmamasını temenni ederek gam yemektir. Böyle bir gam ise

devamlı ve mülâzemetli olur, zira vak'a hatıra geldikçe nedâmet yapışır. اهـ . 7.

﴿وَأَعْلَمُوا أَنَّ فِيكُمْ رَسُولَ اللَّهِ﴾ ve biliniz ki içinizde Allahın Resulü var -

binâenaleyh Allahdan

Sh:»4458

korkun da yalan ve bâtil söylemekten sakının, çünkü Allah ona doğrusunu bildirir ve bir haber işittiğiniz

vakıt da tebeyyün için ona sorun size beyan eder, kendi re'yinizle onu kandırmaya çalışmayın.

﴿لَوْ يُطِيعُكُمْ فِي كَثِيرٍ مِنَ الْأَمْرِ﴾ emirden bir çoğunda size itâat eder olsa idi

﴿لَعَنْتُمْ﴾ anete düşerdiniz - sarpa sarardınız: haliniz yaman olurdu - çok zahmetler, felâketler çeker,

helâke doğru gideriniz. Çünkü öyle metbuun tâbi' vaz'ıyyetine düşmesi bir ihtilâl ve işlerin tersine gitmesi demek olan bir inhilâldir.

ANET, meşakkat ve helâk, sıkıntı ve günâh ma'nâlarına geldiği gibi esasında kırılan bir kemiğin sarıldıktan sonra tekrar kırılması demektir. Buradan anlaşılıyor ki bir takımları o haber üzerine o kavmi vurmak fikrinde bulunmuşlardı. Emirden bir çoğunda deniliyor. Demek ki ba'zı umurda itâat mahzurlu değildir. Belki gönüllerini celbile hüsni siyaset olur. Bir de « لَوْ » maziye dâhil olmak lâzım gelirken « لَوْ كَانَ يُطِيعُكُمْ » diye müzarı' sığısı getirilmiştir ki « لَوْ كَانَ يُطِيعُكُمْ » takdirindedir. Bunda iki ma'nâ vardır: birisi, itâat eder olsa idi demek olur ki istimrarın imtinamı ifade ederek itâatin aslı değil, istimrarı mahzurlu olduğunu anlatır. Buna göre müstemirren olmayıp da ba'zan umuru kesirede itaat dahi anete bâdî değilmiş gibi anlaşılır. Bundan dolayı diğer ba'zı müfessirîn maksad tâatin istimrarının imtinanı değil, imtinanın istimrarı demek olduğunu söylemişlerdir ki buna göre ma'nâ «bir çok umurda itâat edecek olsa idi» demek olur. Ya'ni umuru kesirede itâat hiç vakı' olmamak lâzım gelir. Ebüssüud bu iki vechi münakaşa etmiştir, arzu eden bakabilir. Sonra Zemahşerî işbu « لَوْ يُطِيعُكُمْ » cümlesinin rabtı hakkında şöyle bir izzah yapmıştır. Bu cümle müste'nef bir kelâm olmaz,

Sh:»4459

çünkü nazımda bir âhenksizliğe sebep olur ve lâkin « **فِيكُمْ** » de ki müstetir merfu' zamirden veya bâriz

mecrur zamirden hal olarak mâkabline muttasıldır, ma'nâ şöyle demek olur: içinizde Resulullah öyle bir

halette bulunuyor, yâhud öyle bir halde bulunuyorsunuz ki onu değiştirmeniz üzerinize vâcibdir: o hal

şudur: siz istiyorsunuz: ki o size tâbi' imiş gibi hâdisatta sizin re'yinize göre amel etsin halbuki öyle yapsa

haliniz yaman olur helâke giderdiniz.

﴿ **وَلَكِنَّ اللَّهَ حَبَّبَ إِلَيْكُمُ الْإِيمَانَ** ﴾ ve lâkin Allah size imanı sevdirdi -

sevgili kıldı, binâenaleyh iman ettiniz, bu gösteriyor ki iman etmek için yalnız ma'rifet kâfi değil, bir irâde

fi'li olabilmek için sevmek de lâzımdır. Bu haysiyetle dînin başı mahabbettir. Netekim bir hadîsi şerifte «

« **الْمَرْءُ عَلَى دِينِ خَلِيلِهِ فَلْيَنْظُرْ أَحَدَكُمْ مَنْ يُخَالِلُ** » kişi halîlinin, ya'ni

sir dostunun dîni üzeredir, onun için her biriniz iyi bakın kime dostluk ediyor: kiminle sevişiyor.»

Buyurulması bu ma'nâdandır. Yine bundan dolayıdır ki: «

« **قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ** » buyurulmuştur.

Ancak ulemâ, mahabbeti tabî ve aklî olmak üzere ikiye taksim etmişlerdir. Mahabbeti tabîyye, tab'a

mülâyemettir. Mahabbeti akliyye gayede bir hayr-u menfeat idrâkinden neş'et eder ki sıhhat için ilâcı

sevmek kabîlinden gayeye nazaran tabîî, meb'dee nazaran aklî ve mecazî bir mahabbet demek olur.

Binâenaleyh mebadîsi mükteseb olmak ı'tibariyle o da mükteseb addolunur. Ve bu cihetle bu şuurlu

mahabbet iman ve terbiyenin iktisabı haysiyyetinde ehemmiyeti hâiz bulunur. Netekim Hazreti Ömer «ya

Resulullah: sen bana iki yanım arasındaki nefsimden başka her şeyden sevgilisin» demişti, Resulullah

«ben sana nefsinden de daha sevgili olmadıkça imanın tamam olmaz» buyurdu, bunun üzerine

Hazreti

Sh:»4460

Ömer hemen «vallahi sen bana iki yanım arasındaki nefsimden daha sevgilisin» dedi, Resulullah da

«şimdi ya Ömer! İmanın tamam oldu» buyurdu. İşte Hazreti Ömerin böyle bir lahza içinde mahabbetini

artırarak kasem ile ıkrar verebilmesi bu kabîldendir. Maamafih her iki takdirde de nefsi mahabbet bir akıl işi

değil, doğrudan doğru Allah tealânın verdiği bir histir, Allahın sevdirmedığı şeyler düşünmekle sevilemez,

ancak Allahın sevdirdiği şeyler bilinmek, düşünölmek sâyesinde aklile, tecrube ile sevgi şuuruna irilebilir.

İşte böyle imanın esası bir sevgi ile alâkadar olduğu, sevgi de Allahın bir vergisi bulunduğu için burada

buyuruluyor ki: Allah size iymanı sevdirdi, ya'ni o sayede Resulullah'a iman ettiniz

﴿وَزَيَّنَهُ فِي قُلُوبِكُمْ﴾ ve onu, o iymanı kalbinizde tezyin buyurdu - mucebince amel edip

Peygambere itâat ettiniz « ﴿وَكْرَهَ إِلَيْكُمْ الْكُفْرَ وَالْفُسُوقَ وَالْعِصْيَانَ﴾ ve

küfrü, füsuku, isyanı size kerih, iğrenç kıldı -onun için onlardan sakındınız -

KÜFÜR, imanının mukabili inkâr ile Allahın ni'metlerini örtmek.

FÜSUK, esasen huruc, ya'ni çıkmak demek olup ba'zan dînden çıkmak ma'nâsına kullanılırsa da o,

küfürde dâhil olduğu için burada ondan beri bir ma'nâ murad olunmak lâzım gelir. Bu sebeble ekseriya

sıdk-u tâattan huruc, ya'ni kavli ve fiili imanının muktezasına uymamak ma'nâsında kullanılır. Burada küfür,

iymana; füsuk ve isyan da imanının tezyinine mukabil demek olduğundan füsuk yalancılık ile kavlen

sıdk-u tâattan huruc, isyan da emri terk ile fiilen tâatten huruc ma'nâsında olmak müreccah görülmüştür.

Füsuku kebaire, isyanı sagâire sarfetmek isteyenler de olmuştur. Şu halde « **إِنْ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ** »

da fâsık, sözü iman istikametinde olmıyan bir yalancı. Yâhud büyük

günah işliyen bir günahkâr demek olur. ﴿أُولَئِكَ﴾ işte onlar - öyle iymanı sevip Peygambere

iyman eden ve kalblerinde iyman ziynetlenip mucebince amel ederek sıdk ile itaat eyliyen ve küfrü, füsuku,

ısyanı menfur görüp iymanın istikametince sadakat ve itaatten ayrılmıyan kimseler

﴿هُمْ الرَّاشِدُونَ﴾ dir ki ancak rüşd sahibidirler. - Hak yolunda sarsılmadan dosdoğru giden

zâtlerdir.

RÜŞD, hak yolunda salâbet-ü metanet ve kemali isabetle dosdoğru gitmektir. 8.

﴿فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَنِعْمَةً﴾ Allahın fadl-u ni'metinden - ya'ni o rüşd, yâhud hep bu

zikrolunan tahbîb ve tekrih ve rüşd Allahın fadl-u ni'metinden olarak cereyan etmektedir. İşbu «

﴿حَبَّ إِلَيْكُمْ﴾ deki ismi işaretinde hitab Peygambere, işaret ve zamir « ﴿أُولَئِكَ هُمْ

﴿لَوْ يُطِيعُكُمْ﴾ deki muhatablar da bunlarda dâhil görünüyor. Ya'ni

Peygamberin beyan ve ihtarı üzerine re'yelerinde ısrar etmeyip hepsi iyman ve itaatla rüşd-ü kiyaset

gösterdiler, füsuk-u ısyandan sakındılar. Lâkin Zemahşerî bunları Peygambere karşı re'y dermiyan

etmekten sakınan ve takvâda ciddiyetleri ile öyle bir cür'et ve cesareten korunan ve yukarıda «

﴿أُولَئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ لِتَتَّقُوا﴾ diye tavsif olunan kısım olmak

üzere izzah etmiş de şöyle demiştir: « لَوْ يُطِيعُكُمْ الْخ » delâlet eder ki mü'minlerin ba'zısı

Velidin sözünü tasdik ile Beni Mustaliki vurmak fikrini Resulullah'a iyi göstermek istediler, bu ise hata ve

onların kusurlarından idi. Diğer ba'zıları ise sakınıyorlardı ve takvâda ciddiyetleri öyle bir cesarete mâni'

oluyordu ki onlar « وَلَكِنَّ اللَّهَ حَبَبٌ إِلَيْكُمْ » ile istisna kılınanlardır. Bu, «

إِلَى بَعْضِكُمْ » demektir ve lâkin sıfatlarının o birlerinden farklı olması « بعض » kelimesinin

zikrinden muğnî kılmaştır. Bunlar Kur'anın öyle iycazlarından ve lâtif lemehatındandır ki onları ancak havass

sezebilir. Müfessirînin ba'zısından bunlar «

« أُولَئِكَ الَّذِينَ أَمْتَحَنَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ لِتَتَّقُوا » buyurulanlardır diye

menkuldür

Sh:»4462

« أُولَئِكَ هُمُ الرَّاشِدُونَ » de bu müstesnalardır. ﴿ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴾ dir. -

Her şeyi bilir: Fadl-ü ni'meti de hikmetiyle verir.

Fâsikin sözüne kapılmanın ve Peygamberi dinlememenin neticelerinden biri olan anet ve takdime bir

işaret olmak üzere buyuruluyor ki: 9. ﴿وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا﴾

ve eğer mü'minlerden iki tâife vuruşurlarsa - rivâyetlerin hulâsasına göre: Resulullah sallallahü aleyhi

vesellem Sa'd ibni Ubâdenin marazında ziyaretine müteveccihen giderken, Abdullah ibni Übeyy ibni

Selûle de uğraması reca edilmiş ve bir merkebe binerek uğramıştı. Abdullah ibni Übeyy «merkebin kokusu

bizi rahatsız etti» demiş, mecliste hâzır bulunan Ensardan Abdullah ibni Revâha Hazretleri de «vallahi

Resulullahın merkebinin kokusu senden daha hoştur» demiş, bunun üzerine Abdullah ibni Übeyyin

kavmindan tarafdarları kızmış, Abdullah ibni Revâha Hazretlerinin arkadaşları da kızmışlar, İbni Revâha

Hazretî, İbni Übeyy Evsî olduklarından iki kabileden bir takım kimseler, silâhsız olarak elleriyle

papuçlarıyla, sopalarla dövüşmeğe başlamışlar, bunun üzerine bu âyet nâzil olmuş, Resulullah kiraet

buyurmuş, bu suretle barışmışlar. Fakat İbni Cerîrin ve İbni ebî hatimin Süddîden rivâyetlerine göre:

Ensardan İmran namında bir zatın «Ümmü Zeyd» namında bir zevcesi vardı, kadın hısımlarını ziyaret etmek

istemiş, zevci göndermemiş ve onlardan kimse gelmemek için de hanesinin illiyyesinde (üst katında,

çardağında) habseylemişti, kadın ailesine haber göndermiş, onun üzerine kavmı gelmiş oradan indirip

götürmek istemişler, kocası da çıkmış kendi kavmindan istiâne etmiş, binaenaleyh amcasının oğulları gelip

kadın ile ailesinin aralarına girmeğe çalışmışlar, onlar da müdafea etmekle dövüşmüşler, bu âyet nâzil

olmuş, Resulullah adam göndermiş barıştırmış, tarafeyn Allahın emrine rücu' etmişler. **اهـ**. Evvelkisi

birinci âyetin

Sh:»4463

mazmununa daha yakındır. Calibi dikkattir ki âyette evvela « **وَإِنْ طَائِفَتَانِ** » diye tesniye ile başlanıldığı halde fiilde « **اِقْتَتَلَا** » denilmeyip cemi' sıygasiyle « **اِقْتَتَلُوا** » buyurulmuştur ki bu fark

terceme de gösterilemiyor. Bunun nüktesi azdan başlayan bir kıtalin bastırılmadığı takdirde tevessü'

edeceğini ihtarır. Onun için ﴿ **فَاصلِحُوا بَيْنَهُمَا** ﴾ derhal ikisi arasını islâh edin - düzeltin,

nasihat ile ve şayed arada bir şübhe varsa onu izâle ile, olmadığı takdirde Allahın hükmüne da'vet ile sulh

edin barıştırın ﴿ **فَإِنْ بَغَتْ أَحَدِيَهُمَا عَلَى الْأُخْرَى** ﴾ bunun üzerine şayed birisi

diğerine karşı bağıyederse -

BAĞY, bigayri hakk yükselmek istiyerek teaddî etmektir. Ya'ni sulh teşebbüsü yapıldığı ve şübhe varsa

izâle edildiği halde birisi sulha yanaşmayıp behemehal haksızlıkla üste çıkmak sevdasını beslerse

﴿ **فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبَغَى** ﴾ o vakit o bağıyeden tâifeye kıtâl edin

﴿ **حَتَّى تَفِيءَ إِلَى أَمْرِ اللَّهِ** ﴾ tâ ki o, Allahın emrine rücu' edene kadar - Allahın emri «

« **أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِيَ الْأَمْرِ مِنْكُمْ** » mucebince

hukmüdür. Râzî der ki: « تَفِيءَ » işaret eder ki bu kıtâl bâğîye had gibi terki halinde de ikame olunacak

bir ceza değildir. Rücu' edinceye kadardır, defî sail kabilindedir. Onun için fei bâğîye emre rücu' edince

kıtâl haram olur. Buyuruluyor ki ﴿فَإِنْ فَاءَتْ﴾ eğer rücu' ederse

﴿فَاصْلِحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ﴾ o vakit da adâlet ile aralarını sulhedin - barıştırın, ya'ni

mücerred mütâreke ile bırakmayın da Allahın şer'i mucebince haklarını gözeterek hukmedip aralarını

bulun. Evvelkinde mutlak olarak « فَاصْلِحُوا بَيْنَهُمَا » buyurulduğu halde burada « بِالْعَدْلِ »

» kaydı ile takyid edilmiştir. Çünkü mukateleden sonra olduğu için bunda hayf tehlikesi

maznundur.

Sh:»4464

Onun için bir de mecmuuna nazaran şu vechile te'kid olunmuştur. ﴿وَاقْسُطُوا﴾ hem - her hususta

- adl-ü hakka niyyet yapın - her hak sahibine haktan nasibini verin, bâğıyden zulümden sakının

﴿إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ﴾ çünkü Allah adâlet yapanları sever - ebû Hayyanın

Bahirde beyanına göre bu âyetteki « فَاصْلِحُوا » . ﴿فَقَاتِلُوا﴾ الخ » hitabları «

﴿مَنْ لَهُ الْأَمْرُ﴾ olan velâyet sahiblerinedir. Bu ma'nâ ibni Abbastan da rivâyet edilmiştir. Ya'ni

aynen vücub, hukûmet adamlarına müteveccihdir. Zira bir kîtâle müdahale ile islâh yapabilmek istitâati sırf

ferdî bir istitâat olarak mülâhaza edilemez, lakin her hangi bir suretle islâh ve kîtâl şanından olanlar

hakkında farzı kifaye olmak üzere ümmetin mecmuuna hitab olması « يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا »

» nidasının zâhirine daha muvafıktır. Onun için bağıy tehakkuk edince ona karşı ülül'emre yardım cihadda

olduğu gibi umuma teveccüh eden bir vecîbe olur. Netekim Hâkim ve beyhekînin rivâyetlerine göre

Abdullah ibni Ömer radiyallahü anhüma Hazretleri ben şu fiei bâğıyeye kîtâl etmediğimden dolayı işbu «

« وَأَنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا » âyetinden nefsimde bulduğumu hiç bir

şeyden bulmadım» demiştir. Bügat hakkında kütûbi Fıkhiyyede bahsi mahsus vardır. « أَقْسَطُوا » emri

gibi şu da bütün mü'minlere umum ifâde eder: 10. ﴿ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ ﴾ bütün

mü'minler sırf kardeşirler. - Zira hepsi ebedi hayata sebep olan iyman esasında birleşir din kardeşidirler.

﴿ فَاصْلِحُوا بَيْنَ أَخْوَيْكُمْ ﴾ Onun için iki kardeşiniz arasını düzeltin - gerek iki ferd,

gerek iki mü'min cemâat bozuştuklarında hemen aralarını bulup barıştırın, dînde kardeşliğin iycabı budur.

﴿ وَاتَّقُوا اللَّهَ ﴾ ve Allaha korunun - ya'ni bu islâh ve uhuvvet takva cümlesindedir.

Bozuşmaktan korunun, mü'minlerin kendi aralarında sulh-u salah

bulunmazsa, uhuvvetleri kuvvetli olmazsa küffara karşı mücadele edemezler, Allahın azabından iyi

korunamazlar. Onun için Allahdan korkun bozuşmayın, bozuşursanız barışmaktan, barıştırmaktan

kaçınmayın, her işinizde takvâ yolunu tutun. ﴿لَعَلَّكُمْ تَرْحَمُونَ﴾ ki rahmete indirilesiniz.

﴿١١﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَرَكُم مِّن قَوْمٍ عَسَىٰ أَن يَكُونُوا خَيْرًا مِنْهُمْ وَلَا نِسَاءً مِّن نِّسَاءِ عَسَىٰ أَن يَكُنَّ خَيْرًا مِنْهُنَّ وَلَا تَلْمِزُوا أَنفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ بِئْسَ الْأِسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ وَمَن لَّمْ يَتُبْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ

﴿١٢﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَبَ بَعْضُكُم بَعْضًا أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَن يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ ﴿١٣﴾ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِّن ذَكَرٍ وَأُنثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتَّقِيكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿١٤﴾

﴿١٤﴾ قَالَتِ الْأَعْرَابُ آمَنَّا قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَلَكِنْ قُولُوا
أَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ الْإِيمَانُ فِي قُلُوبِكُمْ وَإِنْ تُطِيعُوا اللَّهَ
وَرَسُولَهُ لَا يَلِتْكُمْ مِنْ أَعْمَالِكُمْ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ
﴿١٥﴾ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ لَمْ
يَرْتَابُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَئِكَ هُمُ
الصَّادِقُونَ ﴿١٦﴾ قُلْ أَتَعْلَمُونَ اللَّهَ بِدِينِكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا
فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٧﴾
يَمُنُّونَ عَلَيْكَ أَنْ أَسْلَمُوا قُلْ لَا تَمُنُّوا عَلَيَّ إِسْلَامَكُم بَلِ اللَّهُ
يَمُنُّ عَلَيْكُمْ أَنْ هَدَيْكُمْ لِلْإِيمَانِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٨﴾ إِنْ
اللَّهُ يَعْلَمُ غَيْبَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾

de bir takım kadınlar diğer kadınlarla, belki onlardan daha hayırlı olurlar, hem kendilerinizi ayıblamayın ve

kötü lâkablara atışmayın, iymandan sonra fâsıklık ne kötü isimdir, her kim de tevbe etmezse artık onlar

kendilerine zulmedenlerdir 11 Ey o bütün iman edenler! Zannın bir çoğundan çekinin çünkü

zannın

Sh:»4467

ba'zısı vebaldir, teccessüs de etmeyin, ba'zınız ba'zınızı gıybet de etmesin, hiç arzu eder mi ki biriniz

kardeşinin ölü halinde etini yesin? Demek tiksindiniz! O halde Allaha korunun, çünkü Allah tevabdır,

rahîmdir 12 Ey o bütün insanlar! Biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık, hem de sizi şaab şaab, kabîle

kabîle yaptık ki tanışasınız, haberiniz olsun ki Allah yanında ekreminiz en takvalınızdır, her halde Allah

alîmdir, habîrdir 13 A'râbîler iman ettik dediler, de ki: siz henüz iman etmediniz ve lâkin henüz iman

kalblerinizin içine girmemiş olduğu halde islâma girdik deyin ve eğer Allaha ve Resulüne itâat ederseniz

size amellerinizden hiç bir şey eksiklemez, çünkü Allah gafur, rahîmdir 14 Mü'minler ancak o kimselerdir ki

Allaha ve Resulüne iman ettikten sonra şübheye düşmeyip Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla mücadele

etmektedirler işte onlardır ki sâdıklardır 15 De ki siz Allaha dindarlığınızı mı öğretiyorsunuz, halbuki Allah

Göklerdekini ve Yerdekini bilir ve Allah her şey'e alîmdir 16 İslâma girdiklerini senin başına kakıyorlar, de ki

islâmınızı benim başıma kakmayın, belki sizi iymana hidâyet buyurduğundan dolayı Allah sizin başınıza

kakar, eğer sadıksanız 17 Göklerin Yerin gaybını Allah bilir ve Allah görür her ne yaparsanız 18

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَرُ قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ﴾ 11 - Mü'minler

arasında islâh ve ittika emrolunduktan sonra o uhuvvet ve salâhı haleldar edebilecek cahilliklerden

sakındırmak ve mü'minler arasında salâh ve ittika hissini en yüksek bir samîmiyyet ile tatbık ettirerek

mütekabil hürmet telkîn eylemek ve bu suretle islâmın daha bir çok kavimlere yayılıp inkişaf edeceğine

işarte ile o geniş uhuvveti tersîn edecek tehzibe yükseltmek üzere bu iki âyet ümmete ta'lîmi edeb ile huzur

ve gıyabda ahlâkî bir irşaddir. Nüzulü hakkında bir kaç sebep zikr olunmuştur. Dahhakten rivâyet

olduğuna göre: Beni temîmden bir kavim, Bilâli Habeşî, Hababb, Ammar, Suheyb, Ebuzerr, Sâlim

mevlâ

Sh:»4468

huzeyfe gibi zevat ile istihza etmişlerdi. Hazreti Aişe radiyallahü anhadan: Zeyneb binti

Huzeymetelhilâliyyeyi kısalığından dolayı eğlenmişti, kezalık Hazreti Aişe ile Hazreti Hafsa, Ümmü seleme Hazretlerini kısa diye konuşmuşlardı, İbni Abbastan: Hazreti Safiyye bint huyey Resulullaha gelmiş, kadınlar bana ey Yehûdî kızı Yehûdî diye söz atıyorlar demiş, Resulullah da: babam Harun, amcam Musa, zevcim de Muhammed neye demedin? buyurmuştu. Şu da rivâyet olunmuştur ki: Sâbit ibni Kays, kulağında biraz ağırlık vardı, Resulullahın meclisine geldiği vakit işitsin diye yer açarlardı, bir gün gelmiş açılın diye diye Resulullahın yanına kadar varmıştı, bir zata çekil dedi, o, aldırmadı, bu kim? dedi, o zat da ben Filânım dedi, o hayır sen Filân kadının oğlusun diye Cahiliyyede ta'yib olunduğu bir valide söyledi, adamcağız mahcub oldu, bu âyet nâzil olunca Sâbit bundan sonra kimseye karşı haseb ile de iftihar etmem dedi, bir de Ebu cehlin oğlu İkrime müsliman olmuştu, ba'zı kimseler ona «bu, bu ümmetin Firavninin oğlu» demişlerdi gücüne gelmiş, Resulullaha şikâyet eylemişti, işte bu âyet bu sebeble nâzil oldu. Kurtubî demiştir ki: suhriyyet istihkar ve istihânet ve gülünecek vechile ayıb ve noksana tenbihtir. Ba'zı fi'lini veya kavlini hikâye ve işaret veya iyma ile yâhud lakırdısına veya işine veya her hangi bir kusuruna veya suratına gülmek ile de olur **أه**. Diğer bir ta'rife göre bir şahsı huzurunda gülünecek vechile kavlen veya fi'len tahkır etmektir. Kamusun ta'birince eğlenmektir. Râzî burada murad olan ma'naya göre bunu şöyle ta'rif etmiştir. Mü'min kardeşine ta'zîm ve iclâl gözü ile bakmayıp, derecesinden iskat ederek iltifat eylememektir ki ihvânınızı hakîr görmeyin küçültmeyin demektir. Kavim ta'biri aslında kaimin cem'i veya

tesmiye bilmasdar kabîlinden olarak iş gören ve kendilerini müdafeye kıyam edebilecek, ya'ni, dirişebilir

erkek cemâatine denir, kavmi

Sh:»4469

Nuh ve kavmi Fir'avn ta'birlerinde olduğu gibi kadınlara şümulü, dolayısıyla ve bitteba'dır. Burada erkek ve

kadına ayrı ayrı ihtar olunmak üzere kavim ve nisa diye tasrih olunmuştur. Kavim ve nisânın tenkiri nehîde

şüyu' ve ta'mîm ifâde etmek içindir. Müfredin istigrakı daha şümulü olduğu halde kavmün velânisün diye

cem'i münekker getirilmesinde de nûkteler vardır. Bu evvelâ islâmın sâde ferdlere değil, bir çok kavimlere

şüyu' ve intişar edeceğini bir ihtardır. Saniyen suhriyyet işinin muhâtarası büyük olup ona tek başına bir

erkek veya kadının ikdam etmiyeceğine işarettir. Salisen, alay eden veya masharalık yapan kişinin yanında

ekseriya gülüp eğlenecek ve o suretle ona arkadaş olacak kimselerin eksik olmayacağını ve bu yüzden

vâhidin cemâate münkalib olarak işin büyüyebileceğini de iş'ar eyler. Hasılı hiç bir mü'min kavim hiç bir

mü'min kavim ile eğlenmesin, alay etmesin ﴿عَسَىٰ أَنْ يَكُونُوا خَيْرًا مِنْهُمْ﴾ Belki

onlar kendilerinden daha hayırlı olurlar. -Bu cümle, nehyin illetidir. Bundan dolayı «

﴿فَعَسَىٰ أَنْ يَكُونُوا﴾ gibi bir edat ile vaslolunmak zâhir görünürken bir suâl ve cevab tarzında

takrir olunmak için istînaf halinde iyrad olunmuştur. Ya'ni bu nehyin sebebi sorulmak istenilirse her mü'min şöyle i'tikad etmelidir: olabilir ki eğlenilen, Allah yanında o eğlenenden daha hayırlı olsun, çünkü insanlar yalnız zâhiri ahvâle muttali' olabilirler, iç yüzünde gizli cihetleri bilmezler, Allah yanında tartı tutacak olan ise vcdanların ihlâsı, kalblerin takvâsıdır. İnsanın ılmı ise onun Allah yanındaki tartısını tartmağa, iki kalbin uhrevî temâyülâtını ölçmeğe kâfi değildir. Onun için kimse zâhiri hale bakıp da gözünün kestiğini horlamağa eğlenmeğe cür'et etmesin, eğer Allah ındinde muvakkar, muhterem olan bir şahsî tahkir etmiş bulunursa nefisine ne büyük zulmetmiş olur. Kezâlik

﴿وَلَا نِسَاءً مِنْ نِسَاءِ عَسَىٰ الْخ...﴾

Sh:»4470

﴿وَلَا تَلْمِزُوا أَنْفُسَكُمْ﴾ Ve kendilerinize lemzetmeyin - ayıb sürmeyin.

LEMZ, dil ile ta'netmek, ayıblamak, zemm-ü kadhetmek. Burada iki ma'nâ vardır ki ikisi de sahihtir: birisi mü'minler hepsi bir nefis gibi olduklarından bir mü'mini ayıblıyan kendi nefisini ayıblamış gibi olur. Birisi de ayıblanacak şey yapan kendi nefisini ayıblamış olur. Evvelkine göre ma'nâ: mü'minleri ayıblamayın,

zemm-ü kadhetmeyin ki kendi nefsinizi ayıblamış olursunuz. İkinciye göre ma'nâ: bir mü'mini eğlenmek gibi

ayıblanacak, kendinize leke olacak şeyler yapmayın ki kendinizi ayıblamış, lekelemiş olmanız demektir.

Birinci mâ'nâ uhuvvet noktai nazarından daha samîmî, ikinci ma'nâ izzeti nefis haysiyetinden daha

nezihtir.

﴿وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ﴾ Lâkablarla da atışmayın - ya'ni birbirinize zemmi andıran

kötü lâkab takarak da çağırışmayın.

LÂKAB medhi veya zemmi iş'ar eden isim veya vasıftır. Zemmi iş'ar eden lâkablar çirkin lâkablardır.

NEBZ, orfte kötü lâkab takmak ma'nâsına olduğu için burada nehyolunan elkab kötü lâkablardır. Yoksa

muhababın haliyle mütenasib olarak medh-ü ihtirâmî ifade eden güzel lâkablarla yadetmek menhî değildir.

Keşşâfta der ki: Hazreti Peygamber sallallahü aleyhi vesellemden mervîdir «

مَنْ حَقَّ الْمُؤْمِنِ عَلَىٰ أَخِيهِ أَنْ يُسَمِّيَهُ بِأَحَبِّ أَسْمَائِهِ = mü'minin

mümin kardeşi üzerindeki hakkından birisi de onu en sevdiği ismiyle çağırmasıdır» onun için künye

koymak sünnetten ve âdabı haseneden olmuştur. Hazreti Ömer radiyallahü anh Künyeleri işâa edin, çünkü

münebbihtir demiştir. Filhakika Hazreti Ebî Bekir, Afîk ve Sıddîk, Hazreti Ömer Fâruk, Hazreti Hamze

Esedullah, Hâlid ibni Velîd Seyfullah lâkablarıyla telkib olunmuşlardır. Ve meşahîrin

Sh:»4471

çoğu hep lakâblarıyla yad olunmuşlardır. Hem böyle güzel lâkablar gerek Arabın ve gerek sâir ümmetlerin

hemen hemen hepsinde cereyan edegelmiştir **أهـ**. Fakat mü'mini gücendirmesi ve ayıblaması melhuz

olan lâkablarla çağırarak, çağırışmak mü'minler arasında yapılmamalıdır.

﴿بِئْسَ الْإِسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ﴾ İymandan sonra fâsıklık ne fenâ isim!

-Ya'ni iymandan sonra bu menhiyyatı, o suhriyyeti veya lemzi veya nebzi yapanlar fisk yapmış ve

mucebince kendilerine fâsıklığı revâ görmüş olurlar. Halbuki iymandan sonra fâsıklık veya fisk ile anılmak

ne fenâ bir yad, ne çirkin bir addır. Binâenaleyh bir mü'min bunu ne kendine ne de ihvanına revâ

görmemelidir. ﴿وَمَنْ لَمْ يَتُبْ﴾ Ve her kim - şu nehyolunan şeyleri yapar da - tevbe etmezse

﴿فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ﴾ işte onlar zalimlerdir. - Tâat yerine ısyanı koyarak, zulm

etmiş, hem iymandan sonra fisk adını takınarak ve kendini azâba ma'ruz kılıp nefesine yazık eylemiş

kimselerdir. Nîsâburî Garaibülkur'anda der ki: zira nehyolunan şeyde ısrar küfürdür, menhîyi me'mur gibi

saymadır.

12. ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا﴾ Ey o bütün iyman edenler!

﴿اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ﴾ Zannın bir çoğundan ictinab edin -uzak bulunun,

beslemekten, yâhud onunla amel etmekten sakının ﴿إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ﴾ çünkü zannın

ba'zısı ağır günahtır. -

İSM, sonunda üzerine ukubet terettüb eden günahtır. Çünkü zann, ihtimal üzere bir hüküm olduğundan

bir kısmı hakka hiç isâbet etmez, etmeyince de gayrın hakkı teallûk eden hususta o suretle aleyhine hüküm

bühtan ve iffira ve binâenaleyh bir vebal olur. Bahusus zannın

Sh:»4472

menşeyi mücerred umurı nefsiyye olduğu zaman hatâ daha büyük olur. Zannın ba'zısı ism-ü vebal olunca

da böyle bir vebal ve zarara düşmemek için ihtiyat etmek ve hangi nevi' zandan olduğunu teemmül

edebilmek üzere onun bir çoğundan sakınmak lâzım gelir. Nehy olunan çirkinliklerden bir çoğu da böyle

zunundan neş'et eder. Gerçi zannın hepsi isim ve günâh değildir. Allaha ve mü'minlere hüsni zann gibi

vâcib olan zann da vardır. Netekim Sûrei «Nur» da «

«لَوْلَا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّ الْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بِأَنْفُسِهِمْ خَيْرًا

buyurulmuş ve hadîsi Kudsîde «أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي بِي = ben kulumun bana zanni

yanındayım» diye vârid olmuştur. Hazreti Peygamber sallâllahü aleyhi vesellem buyurmuştur ki: «

«لَا يَمُوتَنَّ أَحَدُكُمْ إِلَّا وَهُوَ يُحْسِنُ الظَّنَّ بِاللَّهِ = her biriniz Allaha hüsni

zannederek ölsün» ve buyurmuştur ki: «حُسْنُ الظَّنِّ مِنَ الْإِيمَانِ» hüsni zann

iymandandır. Ameliyyatta kat'î bulunmayan hususatta zannî delîl ile amelin vâcib olduğu mevakî'de vardır.

Sonra maîşete müteallık hususatta olduğu gibi mübah olan zanlar da vardır. Lâkin zannın bir kısmı da

haramdır. Yakîn vâcib olan ilâhiyyatta ve nübüvvâta zann haram olduğu gibi Allaha ve ehli salâha sūi

zann da haramdır. Nebiyyi ekrem sallâllahü aleyhi vesellem buyurmuştur: «

«إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَ مِنَ الْمُسْلِمِ دَمَهُ وَ عَرِضَهُ وَ أَنْ يُظَنَّ بِهِ ظَنًّا سُوًّا» Allah tealâ müslimden kanını ve ırzını ve kendisine sūi zannedilmesini haram kılmıştır. İşte bu

âyet de bu siyakta vârid olmuştur. Ve hepsinin değil, bazı zannın ismolduğu tasrih buyurulmuştur. Burada

ma'rife olarak «كَثِيرَ الظَّنِّ» denilmeyip de nekire ile mübhem olarak «

«كَثِيرًا مِنَ الظَّنِّ» buyurulmasının nüktesinde de Keşşaf gibi ehli meânî olan müfessirîn diyorlar

ki: bunun nekire gelmesi ba'ziyyet ma'nâsını ifâde etmek ve zanların içinde tebyîn ve ta'yîn olmaksızın
alel'itlak ictinabı vâcib olanlar bulunduğunu iş'ar eylemek içindir ki herkes hak ve bâtilı açık emâresiyle
seçmeden ve iyi nazar ve teemmül etmeden zanna cür'et etmesin, Allahdan korksun. Eğer ma'rife getirilse
idi zanden ictinab emri

Sh:»4473

az bir zanna değil çok olan zanna menut imiş ve ictinabı lazım gelen zann çoklukla muttasıf olan zann olup
az olan zanne ruhsat var imiş gibi telakkı olunabilirdi. İctinabı vâcib olan zannı diğerinden ayıracak olan
mümeyyize gelince: zâhir de bir sebebi ve sahîh emâresi bulunmıyan zann haramdır, ictinab lâzımdır.

Binâenaleyh mestur bir adama hüsni zann vâcib olmasa bile sûi zannda câiz olmaz. Lâkin fisk-u fücür ile

tanınan kimselere sûi zann haram olmaz. Bununla beraber: ﴿وَلَا تَجَسَّوْا﴾ tecessüs de

etmeyin - ya'ni mü'minlerin eksikliklerini bulacağız, açık delil ve emâreler elde ederek zann veya yakîn

husule getireceğiz diye câsus gibi inceden inceye yoklayıp araştırmayın da zâhir olanı tutun, Allahın

örtüğünü örtün.

TECESSÜS, cessten tefe'uldür. Cess aslında hastalığı sağlığı anlamak için nabz yoklamaktır ki el ile

yoklamak ve haber araştırmak ma'nâlarına gelir. Tecessüs de bundan tekellüftür ki dikkat ve gayretle

araştırmak demektir. Netekim câsus da bu maddededir. Bir hadîsi şerifte şöyle vârid olmuştur: «

لَا تَتَّبِعُوا عَوْرَاتِ الْمُسْلِمِينَ فَإِنَّ مَنْ تَتَّبَعَ عَوْرَاتِ الْمُسْلِمِينَ
تَتَّبَعَ اللَّهُ عَوْرَتَهُ وَ مَنْ تَتَّبَعَ اللَّهُ عَوْرَتَهُ يَفْضَحْهُ وَلَوْ فِي جَوْفِ

بَيْتِهِ = müslimînin eksikliklerini, ayıplarını tettebbu' etmeyin, Zira her kim müslimînin ayıplarını tettebbu'

ederse Allah tealâ da onun ayıbını ta'kib eder, nihâyet evinin içinde bile onu rezil-ü rüsvay eyler». Rivâyet

olunuyor ki: Hazreti Ömer radiyallahü anh Medînede geceleyin karakol gezerdi, bir gece bir evde tegannî

eden bir adamın sesini işitti, duvardan aştı içeri girdi, baktı ki yanında bir kadın bir de şarab var, ey Allahın

düşmanı dedi: sen ma'siyet yapacaksın da Allah seni muhakkak setredecek mi sandın? Adam, sen de

acele etme ya emîrel'mü'minîn! dedi: ben bir ma'siyet yaptım ise, sen üç hususta Allaha ma'siyet yaptın:

Allah tealâ « وَلَا تَجَسَّسُوا » buyurdu, sen tecessüs ettin, Allah tealâ «

وَأَتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا » buyurdu, sen duvardan aştın,

Allah

celleŝânühü «

لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْنِسُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا

siz de bir hayır var mı? - Ya'ni sen de beni afveyle tevbe eylermisin? - Dedi o da evet dedi, bu suretle

bıraktı çıktı. ﴿وَلَا يَغْتَبِ بَعْضُكُم بَعْضًا﴾ ve ba'zınız ba'zınızı gıybet de etmesin -

GIYBET, bir kimsenin gıyabında hoşlanmıyacağı bir şey söylemektir. Hazreti Peygamber sallâllahü

aleyhi vesellem buyurmuştur ki: «bilirmisiniz gıybet nedir? Allah ve Resulü a'lem dediler. «Kardeşini

hoşlanmıyacağı bir şey ile anmandır» buyurdu. Ya söylediğim kardeşimde varsa denildi? «Eğer söylediğin

onda varsa gıybet etmiş olursun, ve eğer söylediğin onda yoksa o vakıt ona bühtan etmiş olursun» buyurdu

ki bunu Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, Neseî ve sâire de zikretmiştir. Demek ki bundan evvelki âyette yüzüne

karşı ayıblamak nehyedildiği gibi burada da gıybet nehyedilmiştir. Birgivi Tarîkati Muhammediyye de bu

hadîsi naklettikten sonra der ki: gıybet, din-ü Dünya ayıblarının zikrine şâmil olur. Lâkin bizim ulemamıza

göre muhatabın tanınması ve sebb tarikiyle olması da şarttır. Kazîhan fetâvâsında «bir adam kardeşinin

mesavîsini ihtimam suretiyle zikrederse o gıybet olmaz. Gıybet ancak gadab suretiyle sebb kasederek

zikrolunmaktadır» diye mezkûrdur. Binâenaleyh münkeri tağyir için veya istifâ için veya şerrinden tahzir için

yâhud topal demek gibi ta'rif için olursa gıybet olmaz. Kezâlik, fısık, zulmü açıklar bir kimse olur da onun

fıskını, zulmünü anarsa yine gıybet olmaz. Lâkin başka bir aybını zikrederse gıybet olur. İbni şeyh, Enes

radiyallahü anhten: Hazreti Peygamber sallallahü aleyhi vesellem buyurdu ki «

مَنْ أَلْقَى جَلْبَابَ الْحَيَاءِ فَلَا غِيْبَةَ لَهُ» her kim haya örtüsünü atarsa artık

onun gıybeti yoktur. İbni ebiddünya, Behz ibni hakîmden, o babasından, o dedesinden:

Hazreti

Sh:»4475

Peygamber sallallahü aleyhi vesellem buyurdu ki «

أَتَرَعُونَ عَنْ ذِكْرِ الْفَاجِرِ مَتَى يَعْرِفُهُ النَّاسُ أَذْكَرُوهُ بِمَا فِيهِ
يَحْذَرُهُ النَّاسُ = faciri nâs tanırken anmaktan korkacak mısınız? Onu onda olan ile anın ki nâs

sakınsın». Gazâlî sebbi şart etmemiş ve ihtimama iltifat eylememiş olduğu için daha çok daraltmıştır. Sonra

gıybet üç nevi'dir. Evvelkisi gıybet edip de ben gıybet etmiyorum onda olanı söylüyorum demektir. Bu,

fakıyh Ebûlleysin Tenbîhte dediği gibi kat'î haramı halâl saymak olduğu için küfürdür. İkincisi gıybet edip

gıybeti mügtâba bâliğ olmaktadır, bu ma'siyettir, halâllaşmadıkça tevbe de tamam olmaz, çünkü ezâ eylemiş kul hakkı teallûk etmiştir. İbni ebiddünya ve Taberanînin Câbirden tahrir eyledikleri şu hadîsin mahmili de budur: gıybet zinâdan eşedir, buyurulmuş, nasıl olur denilmiş, aleyhissalâtü vesselâm buyurmuş ki: racül zinâ eder sonra tevbe eder Allah mağfiret buyurur, gıybet eden ise sahibi mağfiret etmedikçe mağfiret olunmaz. Üçüncüsü, sahibine bâliğ olmaz. Bu hem kendisine ve hem gıybet ettiği kimseye istiğfar ederek tevbe eylemekle afvolunabilir. Ba'zıları mutlaka istihlâle muhtacdır demişler, ba'zıları da mutlaka tevbe ve istiğfar kâfidir demişlerdir اهـ .

﴿أَيْحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا﴾ Hiç biriniz kardeşinin ölü

olarak etini yemesini sever mi? - Gıybetin tab'an ve aklen ve şer'an şenâatini ve çirkinliğini tasvirdir. Gıybet edilen kimse gâib olup söylenen söze şuuru bulunmamak ve o lâhzada müdafea edecek vaz'iyette olmamak hasebiyle bir ölü hem de kardeş olan bir ölü ve o vazıyyette onun kötülüğünü söyleyerek gıybet ile haysiyetine saldırmak bir ölünün etlerini parçalayıp yemek ve bâhusus

o saldıranın zu'münce de fena ve binaenaleyh kurtlu bir cıfe halinde bulunan o etleri hırs-ü iştiha ile seve seve yemek kabîlinden bir canavarlık olmak üzere tasvir buyuruluyor ki ifâdedeki müteaddid mubalâgalar da dikkatten kaçmıyacak kadar bârizdir: bir taraftan takrîre, bir taraftan da inkâra muhtemil olan istifham, son derece iğrenç bir şey'e mahabbet ile alâka, fi'li istiğrak ile ehade isnad, hem sâde insan eti ile değil, kardeş eti yemekle, hem de sağ değil, ölü, ciyfe halinde yemekle temsil olunuyor, Ve insanın namus ve haysiyeti eti ve kanı gibi ve belki daha mühim olduğuna işâret buyuruluyor. Demek ki gıybet böyle sefil bir canavarlık, gıybet eden öyle alçak bir canavar mesâbesindedir. Ve işte gıybetin ta'rifinde ulemai Hanefiyyenin gösterdikleri gadab ve sebb tarikıyla olması kaydi de bu temsîlin mazmunundan müstebân olmaktadır. Çünkü etini yemek hissi düşmanlık ve gadab şîandır. Sahib Keşşaf gibi Ebüssüud ve daha ba'zıları istifhamı takrîr gibi göstermiş görünüyorlar. Buna göre ma'nâ şu olur: biriniz kardeşinin ölü olarak etini yemeği sevecek öyle mi? Lâkin biz Fahri Razînin dediği gibi inkârî olmasında ısrar etmek istiyoruz.

Onun için şu ma'nayı gösteriyoruz: hiç biriniz kardeşinin ölü olarak etini yemeği sever mi? Elbette sevmez

değil mi? ﴿فَكَرِهْتُمُوهُ﴾ demek ki ondan: o eti yemekten tiksindiniz - çünkü fitrat bundan

tiksinmeyi iktiza eder. ﴿وَاتَّقُوا اللَّهَ﴾ öyle ise yapmayın ve Allaha korunun - burada vâvî atf,

bir ma'tufî aleyhin hazîne delâlet eder. «فَلَا تَفْعَلُوهُ وَاتَّقُوا اللَّهَ» demektir. Ya'ni

mademki onu yemekten tiksindiniz o halde gıybeti etmeyin de Allahın ictinab emrettiğinden sakınarak ve

yaptıklarınıza nedâmetle tevbe ederek vikayesine girin korunun

﴿إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَحِيمٌ﴾ çünkü Allah rahîm ve tevbabdır - tevbeyi kabulde ve rahmetini

ifâzada çok belîğdir.

Sh:»4477

TEVVAB ismi şerifi tevbesi pek çok ma'nâsına mübâlegalı ismi fâil olup delâlet eylediği mübâlegada üç vecih vardır: - 1) Kendisine tevbe ve rücu' eden kulları çok demektir. - 2) öyle çok tevbe kabul eder ki tevbe ile her günahı afvedebilir. Hiç bir günahkârın tevbe ile afvolunamayacak bir günahı farzolunamaz. Çünkü en büyük günah şirk'tir. Tevbe ve iman ile Allah onu da afveder « لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ » tevbe etmeyenler hakkındadır. - 3) Tevbeyi kabulde çok belîğdir. Öyle ki tevbe eden bir günahkârı hiç günah yapmamış gibi afv-ü rahmetiyle bahtiyar eder. Böyle tevbeyi kabul, rahmeti eseri olduğu gibi gıybetten, kötü zandan, kötü ahlaktan nehyi de rahmeti eseridir. Rivâyet olunur ki Selmani Farisî Sahabeden iki zata hizmet eder, yemeklerini yapardı, bir gün işinden uyuya kalmıştı, bunun üzerine bir katık istemek için onu Peygambere gönderdiler, Peygamberin yemeğine de Üsâme bakıyordu, yanımda bir şey yok dedi, Selman da gidib haber verdi. O iki zat aralarında Selman hakkında «biz onu taşkın bir kuyuya göndersek suyu

çekilir» demişlerdi, sonra bu iki zat Resulullahın huzuruna vardıklarında Resulullah «neye ben sizin ağızlarınızda et yeşilliği görüyorum?» buyurdu, et yemedik dediler, «her halde siz gıybet etmişiniz» buyurdu ki bu âyet nâzil olmuştu.

Bu suretle mü'minlerin uhuvveti ve mekârimi ahlâk ile tehzibleri tahrir olunduktan sonra hitab bütün insanlara ta'mim olunarak buyuruluyor ki:

13. ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ﴾ ey insanlar

﴿إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى﴾ haberiniz olsun ki biz sizi bir erkekle bir dişiden

yarattık - Âdem ve Havvâdan yâhud her birinizi bir ana ile bir babadan yarattık, ya'ni bu cihetle hepiniz

müsavîsiniz, birbirinize karşı öğünmeğe veya şu kavim bu kavim diye tahkır etmeğe hak yoktur. Bu

haysiyetle bir insanlık uhuvveti vardır ki o bile öyle suhriyete ve birbirinin

Sh:»4478

etini yercesine gıybet'e mani' olmak lâzım gelir. ﴿وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ﴾ ve sizi

Şa'blar ve kabîleler yaptık ki ﴿لَتَعَارَفُوا﴾ tanışasınız - ya'ni soylarınız, atalarınızla tefahur için

değil birbirinizi soyu sopyu ile tanıyarak ona göre yardımlaşasınız.

ŞUÛB, şa'bın cem'i, KABÂİL, kabîlenin cem'idir. Arablar, cem'iyet taksîmatını insan bedeninin hılkatını

esas ittihaz ederek yapmışlardır. Şöyle ki: insanın kafa tasını teşkil eden baş kemiklerinden her birine

kabîle ve mecmuuna kabâil denir ve bu baş kemiklerinin birbirine kavuşup bitiştiği eke de şa'b itlak edilir.

Bir babanın sulbünden müteşa'ib olan kesretli bir cemaate bundan me'hûz olarak kabile denildiği gibi

müteaddid kabîleleri câmi' olan ve hey'eti mecmuası bir asla mensub bulunan büyük cem'iyete de re's ve

şa'b tesmiye olunur. Bu suretle bir asla mensub olan cem'iyetlerin hepsinin başı ve büyüğü olan cem'iyet

şa'bıdır ki kabîleleri ihtiva eyler. Kabîle amâreleri ihtiva eyler ki sadır, ya'ni göğüs mesâbesindedir. Amâre

batınları ihtiva eyler ki türkçemizde göbek ta'birine benzer. Batın fahızleri ihtiva eder, fahız da fasîleleri

ihtiva eyler, mecmuu altı tabaka eder. Ba'zıları fasîleden sonra yedinci olarak aşîreti saymışlardır. Meselâ:

Huzeyme bir şa'b, Kinâne bir kabîle, Kureyş bir amâre Kusayy bir batın, Hâşim bir fahız, Abbas bir fasîledir.

Maamafih ba'zı müfessirîn burada kabail, Arab batınlarına, şuûb da Acem, ya'ni Arabın gayrı akvam

batınlarına işâret olduğuna söylemişlerdir. Hasılı bir erkekle bir dişiden yaradılıp da şuûb ve kabâile ayrılış

darılıp darılıp dağılmak ve döğüşmek, söğüşmek için değil, tanışıp yardımlaşarak sevişmek ve güzel

ahlâkları tatbik ederek daha büyük daha güzel cem'iyetler husule getirip korunmak içindir.

﴿إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ اتَّقِيكُمْ﴾ Zira muhakkak ki Allah

Sh:»4479

indinde en i'tibarınız en takvâlinizdir - nefislerin kemâlâtının ve şahısların merâtib ve derecatının bütün

medarı takvâdir. Şu, bu zatın nesebinden veya fulân kavmin soyundan olmak değildir. «

﴿فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ فَلَا أَنْسَابَ بَيْنَهُمْ﴾ dir. Allah yanında yüksek

derecelere nâil olmak isteyenler takvaya sarılmalıdırlar.

ETKA, takvâdan ismi tafıldır. Yukarılarda da geçtiği üzere takvâ lügatte vikayedendir. Vikaye, ferti

siyânet ya'ni gayet iyi korunup sakınmaktır. Aslı, vakyadır. « واو » ı tükân ve tücah gibi « تا » ya, « يا »

sı da bakvâ gibi « واو » a kalbedilmiştir ki nefsi korkulacak şeylerden vikayeye koyup korumak, ta'biri

âharle sipere girip korunmak demektir. Lügatte hakikati budur. Sonra Ba'zan korkuya takvâ ve takvâya

korku ta'bir olunur. Şerfâtte iki ma'nâda kullanılır: birisi geniş olan amm ma'nâsıdır ki sonunda Âhirette

muzırr olandan sakınıp korunmak demektir. Bunun ziyadeyi ve noksanı kabul eden geniş bir sahası vardır

ki en aşığısı Cehennemde muhalled kılan Őirkten sakınmaktır. En yűkseęi de sirrini haktan iŐgal

edebilecek her husustan temiz tutarak bűtűn mevcudiyetiyle hakka tebettűldűr. Bűtűn ma'nâsıyla Allahın

vikayesine duhuldűr ki « اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ » kavlinde murad olan hakikî takva budur. Bir

de Őeri'de műteâref olan hass ma'nâsı vardır ki mutlak olarak takvâ denildięi ve karîne bulunmadıęı zaman

murad bu olur: nefsi ukubete műstehikk kılacak gerek fiil ve gerek terk her hangi bir gűnahtan korumaktır. «

الَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ إِلَّا اللَّمَمَ » mucebince

bunda kebâirden ictinab bil'ittifak lâzımdır. Sagâirden ictinab hakkında sűz edilmiŐtir. Tirmizi ve sâirenin

rivâyet ettiği bir hadîsi Şerifte: «

لَا يَبْلُغُ الْعَبْدُ أَنْ يَكُونَ مِنَ الْمُتَّقِينَ حَتَّى يَدَعَ مَا لَا بَأْسَ بِهِ
حَذْرًا عَمَّا بِهِ بَأْسٌ = kul be's olan Şeyden sakınmak işin lâbe'sebih olanı terk etmedikÇe

műttekilerden olmaz» buyurulmuŐ olması hasebiyle haram Őűbhesi bulunan halâllardan, ya'ni kerâheti

tahrimiye ile mekruh olanlardan dahi ictinab lâzımdır.

Sh:»4480

Râgıb der ki: Őer'in teârűfűnde takvâ: nefsi isimden hıfzetmektir, bu ise haramı terk ile olur, bu da mubahatı

terk ile tamam olur. Çünkü rivâyet olunan «

الْحَلَالُ بَيْنَ وَالْحَرَامِ بَيْنَ وَبَيْنَهُمَا مُشَبَّهَاتٌ» hadîsi mucebince korunun

kenarında otlayan, içine düşebilir **اه**. Buharî, Müslim ve sâirede tahrir olunduğu üzere Resulullah

sallallahü aleyhi vesellem buyurmuştur ki: halâl belli, haram da bellidir, ya'ni şer'an beyan olunmuştur.

Fakat bu ikisi arasında ikisine de benziyebilen şübheli şeyler vardır ki nâsın çoğu onları bilmez.

Binaenaleyh şübühattan korunan kimse dinini ve ırzını temiz tutmuş olur. Şubuhata düşen ise harama da

düşer, netekim koru kenarında güden çobanın koruya düşmesi pek melhuzdur. Haberiniz olsun ki her

melikin bir korusu vardır, Allahın korusu da mehârimidir. Haberiniz olsun ki cesedde bir et parçası vardır o

iyi olursa cesedin hepsi iyi olur. O bozuk olursa cesedin hepsi bozuk olur. Biliniz ki o kalbdir. Birgivi bu

hadîsi naklettikten sonra der ki: lügavî ma'nâ şeri'de mümkün olduğu kadar mer'iydir. Fartı sıyanet ma'hâsı

ise sagair ve şübühattan dahi korunmayı ıktıza eder. Lâkin bu zamanda şübühatin hepsinden ihtiraz

mümkün değildir. Onun için harama karib olan şübhelerden maadası hâric olur. Çünkü tâat bikaderittâkadır.

O halde takvânın tehakkukunda her bir haramdan bir de keraheti tahrimiyye ile mekruh olanlardan ictinab

lüzumu teayyün eder **اه**. Bu izzahda takvanın yukarılarda zikredilmiş olan üç mertebesine de işâret

edilmiş oldu, bunlar gösteriyor ki takvalı olabilmek için korunulması lâzım gelen günahları, tehlikeleri

bilmek lâzım gelecek, ilm olmadan takva olamayacaktır. Bu ise «

انَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ» mazmununa işâret olur. Bu cihetle takvâ

lâzımı olan havf-ü haşyet ile tefsir edilecek olursa en takvâlı demek Allahdan en çok korkan ma'nâsını da

ifâde eder. Bu suretle bu âyet, ya'ni bu âyette işbu « **إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتَّقِيكُمْ** »

düsturu bu sûrenin bir gayesi

Sh:»4481

olarak mülâhaza olunmak iktiza edecektir. Başta « **وَاتَّقُوا اللَّهَ** » ve «

« **أُولَئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوَى** » buyurulması da bunu anlatır.

Bir hadîsi şerifte buyurulmuştur «

« **مَنْ سَرَّهُ أَنْ يَكُونَ أَكْرَمَ النَّاسِ فَلْيَتَّقِ اللَّهَ** = her kimi nâsın en mükerremi

olmak mesrur ederse Allaha takvâlı olsun», diğeri bir hadîsi şerifte de aleyhıssalâtü vesselâm buyurmuştur:

ey nâs! insanlar iki adamdan ibarettir: biri mü'min, tekîy, Allah yanında kerîm, biri de fâcir, şekîy, Allah

yanında hakır. İbni Abbastan da şöyle mervîydir: Dünyanın keremi zenginlik, Âhretin keremi takvâdır.

« **إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ** » şübhe yok ki Allah âlîmdir habîrdir - sizi ve her yaptığınızı bilir ve

ahvalinizin iç yüzünden de haberdardır. Hanginiz etka olduğunu o bilir « **هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ اتَّقَى** »

».

Şimdi müsliman olup da henüz imanın bu yüksek zevkine irecek kadar terbiye almamış olanlara bu

tehzibi vermek ve hakka ihtimam ile ta'lim ve terbiye sadedinde lehz-ü gıybet hukmü câri olmayacağını

anlatmak üzere buyuruluyor ki: 14. **﴿قَالَتِ الْأَعْرَابُ آمَنَّا﴾** o a'râbîler « آمَنَّا » dediler

- Medîne civarında Beni Esed ibni huzeyme kabîlesi ganimet hevesiyle müslimanlığa girmişlerdi, rivâyet

olduğuna göre bir kıtlık senesi Medîneye gelmişler ve iki kelimeyi şehadeti izhar eylemişlerdi.

Peygambere karşı: biz Benû fülân, Benû fülân gibi sana kıtâl yapmadık, eskal ve ıyal ile geldik diyorlar,

sadaka gözetiyorlardı ve yaptıklarını Peygambere mennetmek istiyorlardı bu nâzil oldu

﴿قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا﴾ de ki: siz iman etmediniz. - Çünkü iman yalnız dil ile ıkrardan ibâret değil,

yürekteki sevgi ile vüruk ve itmi'nana mukarin tasdik olmak lâzımdır. Bu ise anlatılacağı vechile henüz hasıl

olmadı, yoksa müsliman olduk diye Peygambere minnetdar etmeğe kalkışılmazdı

﴿وَلَكِنْ قُولُوا أَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ الْإِيمَانُ فِي قُلُوبِكُمْ﴾ ve

lâkin

henüz iman kalblerinize girmemiş olduğu halde islâma geldik deyin - ya'ni müslimanlığa ıkrar verdik,

silme girdik deyin, böyle dersiniz yalan söylememiş olursunuz. Çünkü harbin zıddı olan silme duhul ve

inkiyad ma'nâsına islâm muharebeyi terkedip de zâhirde ıkrar vermekle hasıl olabilir. Halbuki kalbde

sağlam tasdik olmadan iman ettik demek yalan olur. Burada sözün gelişi « **أَمَّا** » demeyin ve lâkin «

أَسَلَمْنَا » deyin, yâhud «siz iman etmediniz ve lâkin islâma girdiniz» denilmektir. Lâkin birincisi imanı

söylemekten sarih nehiy şeklinde olacağı, ikincisi de şer'an ı'tibarının şartı olan iman, maksud olduğu

halde islâmlarına cezm ifade edeceği için bunlardan ihtiraz olmak üzere nazmın üslûbu bu nâzûk şekle

ifrağ edilmiştir. Fahrüddini Râzî burada «mü'min ile müslim Ehli sünnete göre birdir. Nasıl olup da burada

bu fark anlaşılabilir diye sorarak buna şöyle bir cevap verir: âmm ile hâssın farkı vardır. İman ancak kalb

ile hasıl olur. Ba'zan onunla beraber lisan ile de olur. İslâm ise eamdır, lâkin hâss suretinde amm ile hass

müttehid bulunur. **أَه**. Râgıb da Müfredatında şöyle der: islâm, şeri'de, iki kısımdır. Birisi imanın

dunundadır ki bu, lisan ile ı'tıfaktır. Bununla dem sıyanet olunur. Beraberinde ı'tikad gerek olsun gerek

olmasın «

«**قَالَتِ الْأَعْرَابُ أَمَّا قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَلَكِنْ قُولُوا أَسَلَمْنَا**»

âyetinde bu ma'nâ kasdolunmuştur. Birisi de imanın fevkındadır ki bunda lisanen ı'tıf ile beraber hem

kalben ı'tikad, hem vefa hem de Allah tealâya bütün kaza ve kaderinde teslimiyet vardır. Netekim İbrâhim

aleyhisselâm hakkında «

اذْ قَالَ لَهُ رَبُّهُ أَسْلَمَ قَالَ أَسَلَمْتُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ» buyurulması

böyledir. Kezalik « أَنْ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ » kavli ve « تَوَفَّنِي مُسْلِمًا »

kavli bu ma'nâyadır. Beni rızâna teslim olan kullarından kıl demektir. Şeytanın kaydinden sâlim kıl

ma'nâsına olmak da caizdir. İlh... İmamı A'zama mensub Fıkhî ekberde de şöyle mezkûrdur: İyman, İkrar ve

tasdiktir, İslâm Allah tealânın emirlerine teslim ve inkıyaddır. Binaenaleyh

Sh:»4483

İyman ile İslâm arasında lûgat tarikından fark vardır. Ve lâkin hukmî şerî'de İslâmsız İyman, İyansız İslâm

olmaz: Bu ikisi zâhr ile bâtın: yüz ile astar gibidir. Dinde İyman ve İslâm ve şeriatin hepsine birden vakı'

olan isimdir **اهـ**. Demek olur ki yukarılarda « أَنْ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ »

âyetinde ve daha ba'zı yerlerde geçtiği üzere İslâm kelimesi lûgatte madde-i asliyyesi olan silm-ü selâmet

ve hemzesinin dühul ve tediye ve diğer ma'nâlarına nazaran silm-ü müsâlemete girmek veya koymak,

selâmete çıkarmak, sâlim olmak veya sâlim kılmak: İhlâs ve teslimiyyet ve inkıyad gibi bir kaç ma'nâyâ

gelebildiği cihetle İslâm ile İymanın mefhumlarında lûgat noktai nazarından muhtelif farklar bulunduğuundan

şeri' daha ziyade bunların ikisinin birlikte ictima' ve tehakkuku haysiyetlerine i'tibar etmiş olmakla beraber

lügavî mefhumları da az çok nazardan ıskat etmemiş bulunmasına mebnî isti'mali şer'ide üç ma'nâ hasil

olmuştur.

Birincisi: biri diğerinin şartı olmak, biri zâhir, biri bâtin noktâi nazarından asıl bulunmak gibi bir mefhum

farkıyla beraber tehakkukta müsavî, i'tibarda mütelâzim olmalarıdır. Meselâ iymanda islâmın hem bâtında

ihlâs mefhumu hem zâhirde teslim mefhumu şart olduğu gibi islâmda da iman bir medlûl olmak üzere

şarttır. Bundan dolayıdır ki sûrei «Nisâ» da «

وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ أَلْقَى إِلَيْكُمُ السَّلَامَ لَسْتَ مُؤْمِنًا = size selâm veya

silme veren kimseye mü'min değilsin demeyin» buyurulmuş ve bu sebeble mü'min ve müslim hakikatde bir

adedilmiştir. Buna ma'hâyı ma'rufiyle islâm demek muvafık olur.

İkincisi: islâm iymandan eamm ve onun bir mukaddimesi olmak üzere imanın dununda bir ıkrar ve

iman, islâmın bir gâyesi olmak üzere fevkında bir medlûl ifade etmesidir ki bu âyet bu ma'hâ üzere varid

olmuş ve Râzî yalnız bu farkı kayd eylemiştir. Bunu hakîkî ve halîs müslimanlık mukabilinde resmî

müslimanlık diye de ifade

Sh:»4484

edebiliriz. Bu henüz müslimanlık değil, müslimanlığa bir giriştir. Burada ihtar olunuşu da bilhassa bu nükte

içindir. Ve onun için « قُولُوا أَسْلَمْنَا » diye tasdik buyurulmamış « وَلَكِنْ أَسْلَمْتُمْ » diye

lügavî noktai nazardan ihtar yapılmıştır, bir de «sadikune» tekabül ettirilmiştir.

Üçüncüsü: iymandan ehass ve onun bir kemali, bir gayesi olmak üzere favkında olan islâmdır ki «

بَلَىٰ مَنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ » buyurulduğu üzere ihsan mertebesini

dahi mütetezamın bulunan ve « إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ » hakikatinin müfadi

olan ve « إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَىٰكُمْ » hitabıyla de burada işaret ve tergib

buyurulan ma'nâdır. Bu ma'nâya sevk olunmak üzere buyuruluyor ki:

﴿وَإِنْ تَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ﴾ ve eğer Allaha ve Resulüne itâat ederseniz - ya'ni

zâhiren şehadet ile İkrar verildiği gibi kalben de ihlâs ile iymana terakkî edip mü'mini kâmil ve müslimi

sadık olmak üzere mucebince amel ederek Allah ve Resulünün emirlerini seve seve icra ederseniz

﴿لَا يَلْتَكُمُ مِنْ أَعْمَالِكُمْ شَيْئًا﴾ Allah size amellerinizden hiç birini eksik olarak

ödemez - değerinden eksik ecr ile karşılamaz ﴿إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ﴾ çünkü Allah gafurdur -itâat

edenlerin kusurunu mağfiret eyler ﴿رَحِيمٌ﴾ rahîmdir. - Rahmetinden fadlıyle ecir verir. Mü'min nasıl

olur denilirse: 15. ﴿الَّذِينَ﴾ o kimselerdir ki ﴿أِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ﴾ mü'minler ancak

﴿أَمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ﴾ Allah ve Resulüne iman etmişlerdir - ya'ni dilleriyle ikrar

verdikleri gibi kalbleriyle de sağlam inanmışlardır. ﴿ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا﴾ Sonra da

işkillenmemiş, şübheye düşmemişlerdir. - Demek ki iman etmek için ibtida kalbden şübheyi atmak şart

olduğu gibi ileride bekası için de şübhededen âzade olmak şarttır. Onlar sonradan da

şübheye

Sh:»4485

düşmemişlerdir. ﴿وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ﴾

Mallarıyla canlarıyla Allah yolunda mücahede etmekte, ya'ni Allaha itâat yolunda her türlü zahmet ve

meşakkate göğüs germektedirler - emval ve enfüs ile mücahede malî ve bedenî her türlü ibadeta şâmilidir.

﴿أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ﴾ Ve işte onlar sadıklardır. - İyman iddiasında sadık, verdikleri

ikrara kalbleriyle ve fiilleriyle sadakat etmiş halîs müslimanlardır. 16.

﴿قُلْ أَعَلِمُونَ اللَّهَ بِدِينِكُمْ﴾ De ki: Allaha dininizi öğretiyor musunuz? - ya'ni, Allaha

diyanetinizi, dindarlığınızı haber verip bildirmekmi istiyorsunuz ki biz iman ettik diyorsunuz? Halbuki

﴿وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَاللَّهُ بِكُلِّ

شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾ dir. - Bu âyet o A'râbîleri tevbihtir. 17.

﴿يَمُنُونَ عَلَيْكَ أَنْ أَسْلَمُوا﴾ müsliman olduklarını sana karşı mennediyorlar - sana

bir minnet sayıyorlar, başına kakıyorlar, seni minnetdar etmek istiyorlar.

MİNNET, o ni'mettir ki onu veren verdiği kimseden hiç bir sevab istemez, yalnız onun ihtiyacını kesmek

ister ki bu ebedî şükre değer büyük bir ni'met olur. Veren hiç bir karşılık beklemediği ve hiç bir şey

yapmamış gibi kesip attığı için alan kimse ebeden minnetdar kalır. Öyle ni'met cana minnet kesilir. İşte fi'len

böyle bir ni'met ile minnetdar etmeğe menn denildiği gibi onu hisaba alıp söylemeğe, ya'ni başa kakmağa

da menn etmek, minnet saymak denilir. İki de kesmek ma'nâsına « من » den me'huzdur. İn'am fi'li

ihtiyacı keser, söylemek de ni'meti keser ve şükürün kesilmesini ıktiza eyler. Lâkin Râgıb, bu menn-ü

minnetin evzandan olan batman ma'nâsına « من » den me'huz olduğuna kail olarak der ki: minnet

ni'meti

sekîle demektir. Ve bu iki vechile söylenir: birisi fi'l ile olur. Fülân Fülâna menn etti denir ki ni'met ile

ağırlaştırdı, ya'ni çok ni'met verdi demektir. «

﴿لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ﴾ • ﴿فَمَنَّ اللَّهُ عَلَيْكُمْ﴾ • ﴿وَلَقَدْ مَنَّا عَلَى مُوسَى﴾ • ﴿يَمْنٌ عَلَى مَنْ يَشَاءُ﴾ • ﴿نُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ﴾

o ağırlık lâf ile verilir ki insanlar arasında bu çirkin sayılır. Meğer ki küfranı ni'met halinde ola, ve çirkin

olduğu için « الْمِنَّةُ تَهْدِمُ الصَّنِيعَةَ = minnet iyiliği yıkar» denilmiştir. Küfran halinde

söylenmesi iyi düşeceğinden dolayı da « إِذَا كُفِرَتِ النِّعْمَةُ حَسِنَتِ الْمِنَّةُ = ni'met

nankörlükle karşılanınca minnet güzelleşir» denilmiştir: «

﴿يَمُنُونَ عَلَيْكَ أَنْ أَسْلَمُوا قُلْ لَا تَمُنُوا عَلَيَّ إِسْلَامَكُمْ﴾ kavli

ilâhîsinde onlardan olan minnet kavli ile, Allahdan onlara olan minnet de fi'l ile olur ki onlara hidayetidir

« أَهْ . Râgıbın bu son sözü câyi nazardır. Burada Allah tealânın onlara menni hidâyet ni'metine karşı

küfran halinde hasen olan kavlen ihtar ma'nasında olmalıdır. Zira fi'l ile minnet ve hidâyette inzar ma'nâsı

yoktur. Halbuki bu menni ilâhî nehiyden sonra bir inzar siyakındadır.

﴿قُلْ لَا تَمُنُوا عَلَيَّ إِسْلَامَكُمْ﴾ de ki islâmınızı bana minnet saymayın: benim başıma

kakmayın ﴿بَلِ اللّٰهُ يَمُنُّ عَلَيْكُمْ﴾ belki Allah size menn eder. - Ya'ni menn sizin

hakkınız değil, bil'akis Allahın hakkıdır. Siz müsliman olduk diye başa kakarsanız doğrusu Allah size

minnetinin ağırlığını yükletir, ni'metini başınıza kakar. ﴿اِنَّ هَدٰىكُمْ لِلْاِيْمَانِ﴾ çünkü sizi

iymana hidâyet buyurmuştur ﴿اِنَّ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ﴾ eğer sadık iseniz - ya'ni « اَمَنًا »

demekte doğru iseniz dediğiniz gibi hakikaten mü'min, sâdık müsliman iseniz, iman çok büyük bir ni'met,

buna hidâyet Allahdan bir minnet olduğu için siz buna şükretmeyip

Sh:»4487

de onu Peygamberin başına kakarsanız Allah tealâ bu hidayete karşı küfranızdan dolayı sizin başınıza

kakar, hitabı itabının ağırlığı altında ezer, ni'metini keser. 18.

﴿اِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ غَيْبَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ﴾ haberiniz olsun ki Allah

Göklerin ve Yerin gaybını bilir -binaenaleyh sizin içiniz dışınız onun ma'lûmudur. İslâmınız da sâdık olup

olmadığınızı, kalblerinizde iman ve sadâkat bulunup bulunmadığını, niyyetlerinizden neler geçirdiğinizi ve

geçireceğinizi tamamen bildiği gibi âlemde Gökte ve Yerde neler olacağını ve sizlerin nelerle

karşılaşacağınızı da bilir. ﴿وَاللّٰهُ بَصِيْرٌ بِمَا تَعْمَلُوْنَ﴾ ve Allah bütün amellerinize

basîrdir - her ne yaparsanız hepsini görür, hiç birini kaçırmaz. Binaenaleyh siz de içinizi dışınızı düzelterek

ona göre korunup ona göre çalışınız.